

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**De Ivstitia Et Ivre Libri Decem, Reuerendi P. F. Dominici
Soto, Segobiensis, Ord. Præd. Theologi præclariss.**

Soto, Domingo de

Venetiis, 1608

Qvaestio vii. De circumstantiis restitutionis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38878

expositio est illius loci euangelici. Sciebas quod meto vbi non semino, & congrego vbi non sparsi Cuius duplex est expositio. Primum enim hoc nos certissimum catholica fides docet, quod radix nostrorum omnium meritorum est gratia Dei, per quam illi sunt accepta, & ideo quidquid illi meritorum offerimus ipse in nos prius seminavit. Vnde alibi, seminanti semen suum sese comparavit. Et ideo prior expositio est, quod verbum Christi non intelligitur secundum veritatem, sed secundum existimationem illius verbi nequam, qui ex odio arbitrabatur Deum petere quod seminaverat, & ideo ait Christus, ex eius ore eum iudicare, quasi non ex rei veritate Posterior vero solutio est, quod aliquid præter gratiam, quam ipse nobis confert, exigit a nobis scilicet assensum nostrum, ut sinamus nos ab illo moveri, & præterea usum eiusdem gratiæ, quo per meritorum incrementa ipsa augetur. Porro autem sincerior apparet prior solutio. Nam & ipse nos mouet ad assentiendum, & fruges meritorum nostrorum ipse in nobis seminavit per gratiam. Vnde Pau. Ego plantavi scilicet prædicando, & Appollo rigavit. Deus autem incrementum dedit. Est hic autem ab illo Lutheranorum dogmate cauendum, quod nos lib. 3. de Nat. & Grat. c. 8. expugnauimus. Aiunt enim opera nostra non esse nostra merita, sed Deum per nos mereri. Quæ quidem falsitate nihil ineptius dici potuit. Meritorum enim non dicitur nisi vnus ad alterum. Quare cum mereri, non sit nisi in Deo, & erga ipsum, non potest ipse mereri. Decipiuntur autem falso intellectu verbi Augu. in Dei gratia & lib. arb. quo ait Deum in nobis coronare dona sua vbi Augu. non dicit quod opera nostra sunt merita Dei, sed quod sunt dona Dei, & simul vtrumque verum est, quod sunt & dona Dei, & merita nostra. Nam quia non sunt merita, nisi quatenus è radice gratiæ Dei pullulant, eius dona dicuntur, & sunt. At quia quatenus ex consensu libero voluntatis nostræ diuinitus motæ sunt, sunt merita nostra. Coronat ergo Deus merita nostra quatenus dona eius sunt, & ideo quodammodo illi damus quod non accepimus puta auctum, quod in radice accepimus, sed tamen nihil damus quod ipse non seminavit & in incrementum dedit.

Paulus.

Dogma
Lutheranorū.

QVÆSTIO VII.

DE CIRCUNSTANTIIS
restitutionis.

S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 5.

ARTICVLVS I.

Vtrum semper oporteat ei restitutionem fieri a quo res sublata fuit.

Voniam questio præcedens substantiam nobis refectionis patefecit, decet vt in hac prima circumstantia eiusdem exploremus, nempe cui, quis quomodo, quid restituere debeat. Est ergo primus articulus, qui apud D. Th. est quintus, vtrum sit semper restitutio ei faciendæ, cui res sublata est. Apparet namq. id non semper oportere. Primum, quia restitutio non debet illi esse nocua, cui sit, neq. alteri iniuriosa. Si autem ei cuius res est, esset semper restituenda, vti quandoque veniret, vt in eius penicem esset vel aliorum, vt puta dum domino petenti suū gladium, vt homicidium faceret, redderetur, ergo non semper est vt ro domino restitutio faciendæ. Secundo. Quæ quisque iniuste prauoque sine dano dignus sit, qui eadem recipiat, solent autem homines aliquid simoniace dare, vel ad corruptendum iudicem, vel ad hominem enecandum quæ quidē largitiones iniuste sunt, ergo non est illis faciendæ restitutio. Tertio. Nemo ad id cogitur quod impossibile est, quæ aut restitutio non est factio possibilis, si ei fieri deat a quo res ablata est, nepe vel quia est vitæ æternæ, vel peregre profectus, vel pietus ignotus, ergo tunc non esse necessè refectionem eidē fieri. Quarto iustus homo cogitur ei beneficium respensare, a quo maius accepit, quam ei, a quo recepit minus, ergo ingruente simul parentum inopia dum tempus restituendi alteri occurrit, si vtrumque simul non est possibile, citius rependendum est parenti beneficium, quæ debitum extraneo restituendum. Quinto. Frustraneum esset, ac perinde vanum id restituere quod rursus in possessionem restituentis esset reuertendum, dum autem

autem prelati quidpiam ecclesie debet si eidem ecclesie restitatur, in suam ipsius regrediri potestatem, quoad quidem ipse est honoris ecclesie administrator & custos, ergo tunc non decet restitutionem ecclesie fieri. Atque adeo non semper ei debet fieri restitutio a quo res ablata est. Contrarium autem nos Paulus admonitio curavit ad Rom.

Paulus. 13. inquit. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum cui vectigal, vectigal &c.

Altorum sententia. Quæstio huius articuli præcipua est in materia restitutionis, ad quam plerique Doctorum conclusionum multitudine respondent, nempe quod bona defuncti restituantur hæredi, & que ignoro debentur, restituantur pauperibus & horum instar fiat de alijs. At vero licet forsitan ad rem non ita multum differat, tamen si loquendi proprietatem obserues, multo sincerius & ad rem proprius vnica conclusione D. Th. respondet, quæ sit vniuersalis hæc. Necessarium vbiq; & semper est restitutionem eidem fieri a quo res sublata est. Enimvero hæc edes personam defuncti gerunt, & ideo quod eis confertur, datur de functo, & quod restituis pauperibus, vero domino reddis, nam illi per se nullum acquirunt dominium, nisi quia loco veri domini subrogantur. Probatur ergo conclusio. Restitutio, vt supra dictum habemus, est actus commutatiue iustitiæ, per quam æqualitas constituitur inter personas quæ in æqualitate habent, hæc autem rerum ad æqualem legittime constitui non potest, nisi eidem ipsi reddas, quod ei abstulisti, siquidem ille est qui propter tuam ablationem minus habet, ergo vero domino facienda est semper restitutio. Antea tamen quam ad argumentorum solutionem descendamus, explicanda est conclusio. Consulto quippe dictum est restitutionem fieri, debere vero domino. Nam si rem ab eo sustuleris, qui eius non erat verus dominus, vt pote a latrone, non est ei reddenda, sed domino, cui ipse surripuerat, ac perinde rem filiosfamilias ademptam: suo patri, & quam monacho eripuisti, eius prelati. Enimvero vt articulo proximo dicturi sumus dupliciter ex fonte oritur restitutionis obligatio, nempe & ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ. Ob idque in hisce casibus, etsi nihil ab eiusmodi dominis acceperis, nihilominus quia eorum res penes desunt, tenentis in eorum potestatem tradere. Est au-

tem operæ pretium, tria in eiusdem restitutionibus obseruare. Primum, vt tibi citra ullam dubietatem constet, rem quam Petro eripuisti, non esse suam, sed Pauli. Nam dum res tibi dubia est, tunc quam melior est conditio possidentis, eidem debes reddere, vt ipse videat cuius est. Quandoquidem in foro iudiciali, nisi tu plane probaueris rem non esse illius, eidem a quo abstulisti, compelleris reddere. Et consulto dixerim, non esse illius, puta quia nunquam eius habuit dominium, sed per iniuriam surripuit. Nam si ille, a quo sustulisti ratione mutui vel alius legitimi contractus, rem illam debet alteri, non tu potes, priuata auctoritate reddere, sed ei ipsi debes, qui dominium habet. Secundo, vt tenearis dare domino, requiritur quod id possis ab-

que magno tuo detrimento facere, quoniam si latronem timeas, aut filiumfamilias, a quibus nisi eis reddas, vapulabis, aut graue aliquod damnum accipies, non teneris cum tuo incommodo reddere nisi eis. Tertio, Quando restituis vero domino, teneris tam latronem admonere quæ etiam dominum, illum scilicet ne postea presentia ductus iterato restituat, quod semel restitutum est, hunc autem, ne alia via procuret illud recuperare. Arguitur autem contra secundam moderationem, nempe, quod res tunc restituenda est dño, si fieri illud potest sine restituentis detrimento. Ille qui rem sustulit a latrone, teneret restituere vero domino, non solum charitatis iure, verum & iustitiæ rigore, ergo non solum absque detrimento, verum etiam cum illo debet talis restitutio fieri. Probatur primo antecedens. Nam qui rem alienam habet inuito domino, res ipsa accepta, vt modo dicebamus, in causa est, vt restitutio iustitiæ vinculo fiat. Item verus dominus posset possessorem in foro iudiciali compellere vt sibi conferat, ergo tenebatur de iustitiâ. Nam ad id ad quod sola charitate tenemur, non possumus in iudicio cogi. Item, quia, vt articulo proximo dicturi sumus, etiam qui furtum a latrone emisit, teneretur illud domino restituere, ergo quomodocumque accipiat. Consequentia autem prima inde probatur, quod iustitiâ etiam cum detrimento restituere obligat, vt supra diximus. Ad hoc respondetur, quod non solum charitas, sed & iustitiâ obligat ad reddendum vero domino, quo-

Tria in restitutione obseruanda.

Primū,

Secundum.

Tertiū,

Argumentum contra secundam moderationem.

Ad argumentum.

Coconclusio.

Explicitur conclusio.

TO
RE
SIBUS
III
13

quomodocumque ab iniquo possessore acceperis. Negatur tamen consequentia, qua infertur etiam cum detrimento esse restitutionem perficiendam. Quando enim tenentis ratione acceptionis, nempe, vel quia iniquè à domino eripuiti, vel mutato, tunc restituere etiam cum aliquo detrimento, vt diximus cogentis, haud tamen cum detrimento vitæ. Quando vero non ratione acceptionis, sed tantum ratione rei acceptæ, tunc nullum cogentis subire periculum, si re vera periculum est alicuius momenti, sed satis est tunc, vt eidem reddas à quo accepisti, admonendo, si potes verum dominum. Quandoque autem egregium officium præstabis amico, si periculo te obijcias, vt rem suam serues. De hoc autem iterum expressius articulo proximo.

Ad primū principale.

Dubiū.

Respon-
sio sub
disting-
tionis.

Ad primum igitur argumentum respondet D. Thomas, quod casu quo restitutio grauius ei nocet, cui fit, vel in nocentum alterius vergit, non ei tunc fieri debet, eo quod restitutio in utilitatem eius fit, cui debetur, sed debet in tempus congruum prolatari, vel apud alterum res deponi, qui tutius custodiat. Hæc autem responsio nonnullas paritur dubitandi ratiunculas. Et quo omnibus fundamentum subijciamus, queritur quo iure depositarius teneatur in tali casu seruare depositum, atque id domino denegare, charitatis, an iustitiæ, multum enim refert. Nam si iustitia illud seruare cogit, consequens fit, vt si restituat, teneatur ad restitutionem damnorum, quæ ipse intulerit, sin autem solo charitatis vinculo, nulli inde fit restitutioni obnoxius. Responso huius in distinctione posita est. Aut enim ille qui petit, vult re sua in iniuriam sui, vel aliorum abuti, & tunc de iustitia teneor ei illam negare. Vt si gladium a me insanus petat, vt se, vel alterum occidat, si modo tamen sine meo incommodo possum. Non enim teneor subire periculum, quod mihi ille offert, si non reddo. Sicuti non teneor exponere me periculo ad defendendum vitam proximi. Et quod qui potest sine vericulo, teneatur de iustitia negare, inde patet, tum quod reddendo, causam dat iniuriam, tum quod si reddat, condēnabitur in iudicio, licet non ad totum. Misam hic semper faciamus ignorantiam, quæ homines potest excusare. Et eadē ratione, immo maiori denegare debeo, quando in

præiudicium reipublicæ id petitur, vt qui amplam pecuniam debet tyranno, quam ipse vt exercitū in interuentionem reipublicæ armet, petit, teneor ei tunc temporis de iustitia denegare. Si vero dominus rem suam petat in aliquem abutum, qui non habet annexam iniuriam, vt si pecuniam quam illi debeo, ad sortandum, vel ad ipsam prodigendum ex me reposcat, tunc de iustitia non teneor non reddere, quandoquidem reddendo nullius sim iniuriæ causa, immo ipse petit suo vitæ iure. Tenor tamen ex charitate rei proximi consulere, atque ad eo, si possum restitutionem differre in aliud tempus. At vero emergit a contraria parte argumentum. Nemo habet ius peccandi, ergo quomodocumque ille peccat ad peccandum, etiam contra aliorum iniuriam, denegandum illi est de iustitia. Quod si respondeas licitum illi esse dare sorto pro re illicita, & ideo petere vt vitatur iure suo, infruat argumentum de datione, quæ intrinsecè est peccatum. Vt si petat ad exercendam simoniam quæ quidem datio intrinsecè mala est. Caiet. hic ingenuè fateor tunc etiam non licere ei dare. Nam dicit non licere pecuniam depositam domino reddere, vt Cardinale tum emat, & multo minus illi pecuniam in talem vsum mutare. Sed re vera, quidquid sit de mutatione, in quo maior contra esse videtur ratio culpæ, quia mutans cum minus cōpellatur magis videtur esse causa, depositum tamen tunc reddere, nullam videtur iustitiam afferre. Nam ipse petit quod suum est, non ad irrogandam iniuriam alicui tertio neque sibi, sed solum ad peccandum sicuti si peteret, vt mala causa daret amicæ. Et ideo alij volunt eludere argumentum propter vitium appellationis. Non enim sequitur, nemo habet ius peccandi, & iste petit pecuniam suam ad peccandum, ergo non petit vt vitatur iure suo, quia petit ad dandum ad quod habet ius, licet non ad culpam, quæ rationi adiungitur. At vero profecto illo modo quo non habet ius ad peccandum, neque ius habet ad dandum, si datio ipsa sit peccatum. Secus de meretricia mercede: quia dare, non est peccatum licet fornicatio sit peccatum. Dubius ergo modis congruentius responderetur. Primo, quidquid sit de illo vso ad quem suam à me pecuniam petit, tñ petendo vitatur iure suo, quia petit suum. Sed ais Petit tamen

tamen ut ea utatur contra ius suum. Respondetur ergo secundo, quod uti quæquam iure suo, bifariam intelligitur. Si n. ius accipiat pro lege, nemo habet ius peccandi, quo nem. nem. lex peccare permittit. Si autem ius vniuersitque accipiat pro eo, quod est suum, scilicet quo citra iniuriam v. n. tunc ille, qui dat pecuniam simoniae, vel ad contumendum iudicem, v. iur. iure suo, hoc est dat quod suum est, atque adeo nemini iniuriam facit, sed legi, quam quidem ego qui habeo eius depositum, nō tentor vitare.

Ad secundum argumentum respondet D. I. h. sub distinctionem. Bifariam enim contingit aliquem quidpiam illicite dare. Vno modo, quia datio ipsa est contra legem, sicut simoniaca, & tūc, quia dāns meretur dominium perdere, quod aliter nihilo magis acquiri, restitutio fieri debet, nō ei, sed pauperibus. Si vero datio ipsa nō sit illicita, sed causa propter quam datur, ut scilicet merces non restitutioni debita. Et quidem secundum membrum adeo liquidū est, ut nullo indigeret examine nisi quidam nuperimus auctor Cōplurensis hanc sententiam S. Thom. que omnium fere est Theologorum, inficias nūissent. Ait quippe meretricem nihil in pretium & mercedē suæ turpitudinis recipere posse, sed tantum donationis via. Itaque si in pretium recipere, restituere teneretur. At vero salua egegit doctoris exultatione, ratio eius tam debilis est, quam conclusio falsa. Inquit enim duo esse rerum genera, quæ diuersa ratione non sunt pretio aestimabilia, nempe spirituum, quæ ideo pretio non aestimantur, quod omne excedunt pretium, & operum, quæ delicta sunt, quæ propter eorum vilitatē nullo sunt pretio digna. Porro autem vtrunque membrum falsum est. Spirituaia nanque nō illa ratione iniuste venduntur. Nam etsi supranaturalia sint, nihilominus quantum ad humanos vius attine, emerent illa homines quanto pretio possunt. Vt a. n. omne pretium excedit, & tamen homines a condempnatur ut vitā quam absulit, ad arbitrium prudentum restituat. Præterea, spiritualia quæ habent fructus temporales annexos, possent tunc illa ratione emi, ut sunt sacerdotia. Ratio ergo quare spiritualia venalia non sunt, non est nisi quia gratis sunt diuinitus collata. Et ideo dispensatores illorum cū non

in peculiare suum commodum, sed in bonum commune ea receperint, debent quæ gratis acceperunt, gratis dare, ut libro nō latius patebit. Quare scientia quam quis proprie acquirat, vendibilis est. At vero de peccatis, licet ratione culpæ non solum vilia sint nulloque pretio digna, imò abhorrenda & execranda, nihilominus ratione consentus illius, qui suas locat operas, rationeque voluptatis illius qui condicit, quatenus ad humanos vsus accommodantur, possunt mercede & pretio redimi. Quapropter mulier quæ sui corporis copiam facit, mercedem recipere potest pro voluptate quam vir capiat, sicut posset, ut prolem illi gigneret. Imò utraque ratione posset etiam masculus a femina pretium recipere, quin uero æquius, quia plus præbet. Sicuti Alexander in iure natura potuit à duce illa Amazone quæ illum gratia recipiendæ prolis inuilit, quod & prece & pretio, ut fertur, impetrauit. Nam illi feminarum generi in more erat pretio accersere uiros qui ad illas ingrederentur. At uero quia feminis maior in est pudor, ob idque rariore sunt quæ illi turpitudini uacant, quam uiri, pretium ipsæ iustus recipiunt. Item si causa salutis quispiam emissionem illa egeret, posset amplectum illum pretio cocernere, & non obstante innatum haberet flagitium. Et quod non solum donationis uia, sed & loco pretij id possit recipere, manifeste probatur, quia res publica non solum miseris illas feminas permittit, sed & pretium eis taxat, id quod nomē ipsum meretricis admonet dicitur enim a merendo. Et qui illis statum pretium non persolueret, cogere in foro iudiciali, quod non contingeret, si donario esset. Idque legi, idem si ob stuprum. ff. de condict. ob turpem causam, adstruit, quippe que ait meretrici iuste recipere id quod pro iniusto accipit. Meretrix enim inquit turpiter facit, quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix. Item arguitur contra huius Doctoris assertum, quo ait, si prostituta quidpiam animo recipiendi pretium accipiat ad restitutionem teneri, si uero aio recipiendi donationem, minime teneri. Arguitur in quâ, quia non tam eius mēs existimari dēt qui ipsa traditio, & re uera consuetissimo uso nemo illis donat, sed pretiū soluit, atq; ipse id plane intelligit, quare semper tenentur ad restōnē. Neq; contra

Potest uir a femina pretium recipere.

Alexander. Amazō

OTO
tre
bilis
III
13

Soro, de iust. & iure. A a nos

nos quid piā facit l. syncera. C. de donat. inter virum & vxor. vbi miles donare prohibetur quidpiam meretrici. Illic enim non iustum pretium prohibetur, sed larga donatio, idque in fauorem militis. Nam alij donare etiam illis possunt, vt pater l. actio. ff. de donat. Maiori tamen apparentia obijci nobis illud posset. Deur. 2. v. Non offeres mihi turpe lucrum, nempe meretricis. Sed tamen neque hoc quidquam euincit. Ibi enim non condemnatur meretricis pretium, sed propter foeditatem prohibetur in templo offerri sicuti & pretium canis, quia nō erat animal vile. Vel quod verisimilius est, vt ait illic Iosephus in more erat vendere conium canis ad impregnandum capram. Ad nullam ergo meretricis restitutionem tenentur. Maius autē dubium est, an alia quæ non sunt publicitatis expolita, sed maiori cum vetecundia copiam sui faciunt, possint pretium recipere? Sunt enim qui hoc propterea negent, quod lex non permittit nisi illas quæ sunt in fornicibus, neque alij pretium taxat. Porro autem crediderim has multo iustius posse recipere pretium, quippe quæ ob maiorem honestatem plures sunt estimandæ. Quod si de alijs etiam scisciteris, quæ neque publicitatis sunt prostituta, neque se tradere consueuerunt, sed sunt puella aut maritata quæ semel aut bis collabuntur. De his maior est apparentia, quod non possint pretium recipere, sed teneantur ad restitutionem, eo quod non modo non sunt lege permissa, verum lege agitur contra illas, aut de stupro, aut de adultero, neque in iudicio aulentur, si promissum sibi pretium peterent. Nihilominus & illis quoque licet pretium recipere, tenebuntque in foro conscientiarum, qui illis promissum solvere, nisi excessus iustæ estimationis pro ratione perlonarum immodicus esset. Et ratio est eadem S. Tho. Nam licet flagitia illa sint lege verita, datio tamen non est prohibita. Et ideo iuri naturali standum est, vique iure concessio illa corporum æstimabilis est pro onia. Atque ad hoc facit l. supra citata, idem ff. de condi. ob tur. et in. vbi et qui aliquid ob stuprum obtulit denegatur repetitio. Sed tamen quantum ad forum iudiciale est differentia inter has molierum species, quod meretrici datur in iudicio ad repetendum pretium, ei autem quæ non est publico loco expolita, denegabitur, quia illis

solis lege decreta sunt pretia. Vxoris autē & virgines non solum a iudicio arcentur ne petant, verum etiam in penam sui criminis priuabuntur acquisitio pretio, sed iam ante condemnationem iure nature illis debetur. Quod autem adduci potest ex l. Lucius Titius. ff. de iure hie vbi mulier, quæ marito venenum propinauerat condemnatur vt que turpiter in adulterio receperat: sicco applicentur nihil ad rem facit. Primum, quod ante cōdemnationem iure nature poterat id recipere, deinde quod condemnata est, non solum in odium adulterii, sed & homicidij. Vtrū autem maritata teneatur pretium reddere viro, si id saluo pudore suo posset, & filia patri? Respondetur idem esse iudicium atque de alijs, quæ operis manu suam acquisierint. Potest enim clam marito, & filia clam patre, illa in suos vias venire, nisi amplā supplicet illa via acquiriuisset, que idcirco in vsum mariti venire deberet. Haud ergo eiusmodi mulieres ad restitutionem tenentur, nisi ab eo receperint, qui non erat sui iuris, vt amplam pecuniam possit illis vltibus expendere. Nihil res est modica, pro qua iustate personæ, si filiofamilias recipiat, retinere potest. Nā presumitur pater scire, tatarque, subinde habere eiusmodi expensas. An vero vice versa, qui puellam viuauit, teneatur in conscientia in totam dotem? Respondetur, quod si ipsa consentit, non tenetur de rigore iustitiae ad aliud, nisi ad id, quod pollicentis est. Nam scienti, & volenti non imputatur. Tamen si aqritas honestatis sit, v. si illam ob causa nuptui tradi non potest, aliquid elargiatur. Neque vero si sit sub cura patrum, teneatur illam dotare, secus si inuitam rapuit. Adiecit tamen præterea hoc verbum S. Tho. quod si mulier superfluum per fraudem, & dolum extorsit, teneatur amatio restituere. Vbi notandū, quod si superfluum recipiat, dum tamen neque suam addit, neque dolus, nulla est necessaria restitutionis. Fraus autē est, si v. g. diceret se esse viro incognita, aut nō nisi semel, idque à matre, qua fraude plus extorqueat, restituere profectō teneatur. Sed si falso dicat se perdere illum deamare, aut facere, & testamentis quidpiam exorsit, fraus illa nō obligat ad restitutionem, quia probe cōnocunt illas esse meretricum rethoras. An vero contra, si quis illis superfluum aliquid polliceretur, teneatur, quod illud solvere, teneatur

Ioseph.
Aliquo
rum sen
tentia.
Sententia
auctoris
Aliud
dubium
Solutio.

re illici-
ti no-
bigat

detur teneri in conscientia, quia ius hoc naturale docet, nisi excessus ad prodigalitate[m] peringeret. Nam tunc malè promissum esset, in quo rescindenda esset fides, etiam si cum iuramento esset promissum: nam iuramentum de re illicita non obligat. Neque simile est de illo qui iuravit latroni pecuniam se largiturum ad redimendam vitam, quàm illud licitè potuit iurare. Consultius est tamè in eiusmodi eventibus relaxationè iuramenti procurare. Retrocedendum ergo est ad prius responsonis mèbrum, quò si datio ipsa est illicita, cum nam sit restitutio facièda, vt in simonia. Harù ergo quæ illicitæ sunt, datio[n]um triplex est differentia. Vno enim modo datio potest esse mala solum ex parte recipientis, vt si cuiusdam pecuniam porrigeres, ne peccatum committeret. Et tunc ille qui dat, potest reperere, eo q[uo]d alter tenebatur id gratis facere. De quo ex rar. l. vt puta, ff. de condit. ob turp. cau. Ex qua infert glossa, quam Summista sequuntur illum qui recipit ad restitutionem teneri. Haud tamen consequentia vim intelligo. Imò crediderim tali esse distinctione vidèdum. Aut inquam vitium a quo illum donario meo cohibere procuror, perniciosum est alteri, aut nullam habet annexam iniuriam. Si enim est iniuriosum ac perniciosum, vt puta cum amico munus aliquod offero, ne homicidium, aut furtum faciat, tunc mihi postea repetitio dabitur. Atqui hoc tantum exemplum est in lege. Nihilominus si ego non repeto, crediderim ad nullam illum teneri restitutionem. Nam etsi ille gratis teneretur abstinere, nihilominus, quia in gratiam mei abstinere, a huiusmodi mala illa facturus potest iurenaturæ pro sua illa voluntate pretium ex parte recipere. Quare lex translationem dominij non prohibet, sed repetitionem concedit, vt in ludo diximus, id què in odium illius criminari, ne homines iniurias, quas in alios meditantur, pretio venderent. Quando vero vitium non est contra iustitiam, a si ego amico quidpiam darem ne scortaretur, profectò non solum ille recipere potest, neque ad restitutionem teneretur, Verum etià, vt credo, neq[ue] daretur mihi repetitio, quò lex illa pœnalis restringèda est ad suum ipsius exemplum, quod non profert, nisi in vitijs habentibus iniurià annexam. Secundus ergo modus dationis iniustæ sumodis. misur ex parte virtutis: s[ed] tam dantis, quam

recipientis, nõ quidem quia actio pro qua munus offertur, non sit natura sua pretio aestimabilis, sed quia habet annexam iniuriam contra iustitiam. Vt si litigatur, aut iudici, aut scribæ, aut testi corrumpendo munera offerret, aut assassino, vt hominem interficeret. Tunc enim uterque delinquit, & ideo tam qui dedit, quam qui recepit, eodem pretio iure multatur, ac proinde largitio illa fisco iure addicitur, vt patet l. multa. C. de mod. nul. Non quod actiones illæ, puta hominem occidere, aut sententiam in tuum fauorem proferre, non sint natura sua pretio aestimabiles, sed quia actiones iniuriosæ sunt, indignus iure sit ille, qui accipit vt dominium acquirat. Qua perinde ratione intelligenda est lex illa, ff. de verborum obligationibus. Generaliter nouimus turpes stipulationes nullius esse momenti, intelligitur inquam quando vtriusque iniusta est (vt lex statim proxima declarat) veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se facturum promittat, quia homicidium, & sacrilegium sunt delicta contra iustitiam. De quibus etiam restitutionibus habetur iure Canonico 14. quæstio. 5. can. Non sanè, qui est Augustini. Interrogas autè cum leges istæ, pœnales sint vtrum qui recepit, teneatur ante sententiam restituere? Videntur enim ex his, quæ diximus lib. 1. non teneri. Respondetur nihilominus, teneri. Et ratio est, quia lex fecit eum inhabilem ad recipiendum in odium delicti, quod est contra iustitiam, & ideo nullum acquisiuit dominium. Haud tamen tunc teneretur restituere fisco: nam etsi ille inhabilis fieri potuit ad recipiendum quod non erat suum, alter tamen qui dedit, non potuit re sua, nisi per iudicis sententiam expoliari, ob id què antequam condemnatio fiat, restitutio debet fieri domino qui dederat. Nihilominus facta etià restitutione, vbi fisco recuperit, recuperabit. Quando vero delictum non est iniuriosum, optimè transferretur dominium, quia, vt supra diximus, datio non est illicita. Vnde, vt supra citatum est l. Idem, de condi. ob tur. cau. danti ob stuprum pecuniam non conceditur repetitio. Sed nunquid licebit munera iudici, aut alteri iustitiæ ministro ad redimendam vexationem largiri. Apparet, nõ id licere, eo quod cuique fas est suum protegere ius. Respondetur autem nemini id licere, quoniam

Turpes stipulationes nullius esse momenti, ex ponitur Dubiù.

Dubiù.

A a 2 iuste,

OTO
tre
bilis
III
13

iuste, quod iustum est, exequeris, & quoniam lex huiusmodi largitiones vetuit, subinde cohibuit illa via redimere vexationem. Illo enim palliamento multa fiunt corruptiones: Nam cum quisque in propria causa iniquus sit index cuique apparet ius habere certum, atque adeo suam vexationem redimere, quæ quidem in litibus maxima perniciosa est, nempe dum uterque ligantium ut vexationem redimat, vexando præuenit alterum, datque illi causam, ut & ipse suam redimat. Idque vitam non usque ad principium palliandas discordias procederet. Tertio modo dationem contingit esse illicitam, etiam ex parte utriusque tam dantis quam recipientis tamen ratio non est ei similis quæ in proximo membro signabatur, videlicet, quod actio, quæ emittitur est iniuriosa, sed quia non est pretio estimabilis, qualis est datio simoniaca. Quod enim mihi detur pretio sacerdotium si uis dignus, non est alterius iniuria verumtamen quia res illa quæ emittitur, non est pretio estimabilis, propterea quod Antistites gratis acceperunt ut gratis dispense, sic ut qui pretium pro re spirituali recipit, nullum adipiscatur dominium, ob idque statim tenetur ante sententiam id relinquere. At vero utrum tunc teneatur restituere pauperibus, an ei qui dederat, dubium est. Nam à priori parte facit quod iura in pias causas iubent fieri restitutionem, ut can. qui habetis xliij. q. v. & can. De hoc de simo. cautum est. Et in foro exteriori eodem modo fieret condemnatio, eo quod qui dedit mereatur dominio priuari, immo iniustius quam qui dedit ad labefactandum iudicem. Sed ab altera parte est argumentum, quod nemo expoliandus est re sua, nisi per iudicis sententiam. De hac ergo re, loco proprio, lib. ix. differendum est. Interim tamen stando in iure naturali, dicendum quod ante condemnationem facienda est restitutio ei, qui dedit. Cauca sibi tamen restituens, ne postea cum in notitiam venerit ecclesie, denuo condemnetur.

Tertius
modus
dationis
illicita.

Dubium.

Ad tertium
arg.
Hæres
triplices
sunt
Dubium.

Solutio tertii argumenti triplembris est. Aut enim creditor, cui restitutio debetur defunctus est aut absens, aut prius ingrossus. Et quidem loco defuncti hæreses subrogantur, qui in triplici sunt differentia. Aut enim sunt necessarii ut puta quos testator nisi legitima rarissimaque de causa, exheredare non potest. Quales sunt paternum filij, ac filiorum parentes alij vero succedunt ab intestato, ut fratres & consanguinei. Sed alij ex testamento, ut alieni. Et Quomocumque quis si alterius hæres eidem est facienda restitutio. Quinimo, ut dicebamus, ut hæres sit ipsi defuncto. Pulsare autem cuiuspiam conscientiam potest, an qui inuestigatis hæredibus nulloque inuento, restitutionem in pios usus confert, postea reperto hærede, qui inuentus non fuerat, eidem nihilominus debeatur restitutio. Apparet enim id ratio potest, quoniam ille non debet inficius & iniustus priuari iure suo. Ad hoc respondetur, quod quando restitutio alicuius est potestatis, hæresque non inuenitur coram publica Potestate, debet fieri diligentia, & penes ipsam deponendum est debitum. Sed autem eius auctoritate vel in pauperes vel in pios usus dispendatur, tunc restitutor tutus manet, tam in conscientia quam in foro iudiciali. In rebus autem leuioris momenti non est tam anxia indagatio necessaria. Quando vero creditor absens est, tunc quo commodius fieri posset transmittenda illi est restitutio. Quid autem si transmissio sine magno sumptu fieri non potest? Scotus quidem & Richar. in 4. dist. 15. aiunt quod quando ingentibus opus est sumptibus, non tenetur debitor illos facere, sed potest tunc in pauperes quantum debet erogare. At vero San. Thom. de sumptibus nihil meminit, sed consilio id contigit, quia simplicem constitutorem regulam non poterat. Est ergo discretione opus nempe perpendendum, utrum id quod debes, per iniuriam retinueris, an vero per contactum licitum puta aut venditione, aut mutuo, &c. Si enim per contactum licitum in tuum ius res illa venit, & ante solutionis tempus ille recessit, nullas teneris facere expensas ad restituendum, quia non plus debes, quam accepisti. At si sine illis transmittere nequis, vel custodire debes vel apud iudicem deponere. Nam in pios usus non licet dispendere, nisi longo expectetur tempore. Si autem per iniuriam id illi debes, puta si furatus es aut si quamuis iuste accepisses, tamen ante solutionem peregre profectus in mala es fide, absq. dubio teneris sumptibus tui restitutionem illi mittere, quandoquidem cum fringeris indemnem seruare quia

abque sua culpa suo caret iure. De illo vero, qui prorsus ignotus est, grauius est vti-
 ratusque dubium. Hic enim articulus ad
 istos coemptores, & negotiatores, ac falsam-
 entarios spectat qui minutatim quoslibet
 defraudant, atque expilant, ac subinde
 ad illos, qui vrbem aliquam iniusto bello
 in prædam dederunt. Præterea, ad illos,
 qui inuenerunt thesauros, de quibus sub
 titulo. De furto, dicturi sumus. Huiusmodi
 namque debitoribus ignoti sunt sui credito-
 res. Primum ergo omnium admonendi
 isti sunt quisnam dicatur ignotus. Haud
 enim quicumque censendus est debitori
 ignotus, qui in sua non est notitia, neque
 memoria, sed ille prorsus qui facta pro
 ratione debiti solerti diligentia, inueniri non
 potuit. Quapropter antequam hæc fiat in-
 dago, non licet in pios vltus restituenda dis-
 pensare, neque compositionem facere au-
 thoritate Cruciatæ Bullæ. Illa enim præci-
 se dicuntur debita incerta, quorum domi-
 ni post vigilantem indaginem, quæ bona
 fide fuerit facta, inueniri non possunt.
 Quin vero qui per iniustam acceptionem
 as alienum contraxerunt, suis proprijs
 sumptibus tenentur eandem facere inue-
 stigantionem. Quæcirca ubi sub dubio com-
 pertum fuerit, isti aut illi certo deberi,
 nempe cum duo ad tuam tabernam ac-
 cesserint, & certus sis alterutrum defrauda-
 disse, licet scire nequeas vtrum eorum,
 tenetis nihilominus inter illos aut suos
 heredes debitum as disperiri, quoniam
 nunc creditor non est omnino ignotus.
 Quæ vique ratione sunt qui censeant eum
 qui certus est cuius ciuitatis fuerit ille cui
 restitutionem debet, si ille neque hæres
 dos haberi possunt, restitutionem debe-
 re pauperibus eiusdem loci.

At vero nulla apparet huius necessaria
 ratio, sed forsitan distinguere est opere præ-
 rium. Dum enim exercitus ciuitatem com-
 muni nomine fuerit depredatus, tunc, for-
 te si ignoti sunt domini, facienda est ubi
 restitutio, vt reipublica ipsa eam distri-
 buat. Quando vero non illo modo per
 iniuriam toti reipublice illatam contra-
 ctum est debitum, sed per iniuriam singu-
 larium cuiusdam, non est necessarium in
 eodem oppido fieri. Est ergo conclusio do-
 ctorum omnium quod ignoto domino,
 facienda est pauperibus restitutio, vel po-
 tius ipsi in pauperibus, ut supra dicebamus

Veruntamen quomodo hic restituendi
 de sua radice innotescat, queritur quomodo
 re pauperibus largienda sint quæ incer-
 tis dominis debentur. Vtrum sit naturale,
 diuinumve, an humanum? Quis in-
 quam illos fecit huiusmodi creditorum
 hæreses? Et arguitur sic Obligatio resti-
 tuendi iure naturæ vniuersos obligat mor-
 tales, siue Christiani sint, siue sola lege
 naturæ viuentes, naturæ autem non docet,
 ignoto domino pauperibus id deberi im-
 mo videtur tunc res transire in ius possi-
 dentis. Habetur enim Instit. de rei. diuisio.
 quod res cuius non est dominus, occu-
 pantem conceditur, quando autem domi-
 nus non comparet, perinde habet ac
 si non esset. Præterea quod restitutio fiat
 pauperibus, sola lege canonica intro-
 ductum est, vt patet cap. Cum tu de vsu. &
 can. Non sane & Qui habeatis, 14. quæst. 5.
 Pontifices autem non potuerunt inuitis
 dominis præter ius naturæ debita incerta
 in vsum pauperum addicere. Nam ante
 illa sancita decreta, non apparet eiusmodi
 restituendi modus fuisse necessarius. Ad
 hoc primum omnium respondetur, eius-
 modi incerta debita si ius tantum confu-
 las naturæ, in vsum communes reipublicæ
 eedere. Nam cum res vniuersæ, vt lib. præ-
 cedenti dictum est traditæ in communi
 sint humano dominio, quarum diuisio
 iure gentium facta est, sicut dum expecta-
 tus legitimo tempore dominus non com-
 pareret, iterato veniant in vsum publicum.
 At vero quoniam Christi viget tota
 reipublica Christiana curam pauperum
 gerit, & merito potuit hæc bona quasi
 communia reipublicæ pauperibus ap-
 plicare, qui eiusdem reipublicæ sunt e-
 gena membra. Idque Alexand. sub an-
 no Domini 1176. faciendum Salernitano
 Archiepiscopo iussit, vt patet dicto ca-
 pitulo. Cum tu. de viur. Non tamen quod
 ipse fuerit primus rei huius auctor, sed
 exemplo adductus est antiquissimorum
 sanctorum, Augustini scilicet, vt cano. t. j.
 tatis, 14. quæstio quinta, constat, atque
 aliorum. Quin vero & naturalis iure es-
 doctus & Euangelio? Nani quod cuique
 superest, erogandum est in pauperes, eius-
 modi autem bona redundare censentur in
 reipublica.

Ex quo sequitur primo dominium ha-
 rum rerum non transire in pauperes, se si

A 2 3 credito-

Dubium.

Respon-
sio.

idud

idud

OTO
1176
1176
1176
1176
1176
1176

creditorum heredes essent, sed dum ipsis datur quasi creditoribus ipsis soluitur. Et tunc per donationem ipsam acquirunt verum dominium, quasi Papa tunc dominiorum nomine illis tribuat. Subsequitur deinde secundo quod dum res publica in alios pios illis debitis eguerit, cessat tunc eis erogandi pauperibus. Et potest res publica illa in tales usus consumere. Nam ius positium non potest naturali derogare. Ob idque princeps tunc secularis forte potest incerta ipsa debita exigere & compositionem facere, puta pro certa quota reliquum remittere, ut facit Papa, ut illico dicemus. Quod si scilicet quis an qui que priuatim possit illa que debet, ut libuerit, in pauperes diffundere. D. Th. nihil hic de hac re fassus est tamen in 4. dist. 1. §. q. 1. art. 2. ait debere fieri restitutione secundum arbitrium episcopi vel illorum ad quos pertinet cura ciuitatis. Vbi iniquitate videtur rem publicam ipsam talem habere facultatem. Scotus vero eadem dist. in quaest. 2. negat id esse necessarium, immo ait per se quemque id exequi posse, quem Richar. ibidem sequitur, art. 5. q. 4. Crediderim tamen, ubi modica est restitutionis quantitas, per se quemlibet restituere id posse. Cum vero res est cumulationis pretij, consilium est ut arbitrio prudentis confessari fiat, immo posset tam ingens esse, ut consulendus etiam esset episcopus, ut eius prudentia commodius referretur fiat. Haud tamen id ceu de necessitate salutis asseruerim. Neque S. Thom. diuersum docuit, maxime cum in Summa de hac res illuerit. Vtilior autem erit responso, utrum ipse qui as habet ignoti domini posset sibi partem capere dummodo sit pauper, vel suis consanguineis & familiariibus clargiri. Caietan. quidem id absolute affirmat, ego vero absque temperamento non audeo. Si enim hanc facias vnicuique licentiam, illico sibi suisque effinget paupertatem pro ratione sui status ut aiunt. Igitur ubi necessitas non fuerit patientissima & clarissima, nemo iure potest sibi usurpare quod restituere debet, licet possit restitutionem differre. At si cogitat sibi capere, id debet facere auctoritate episcopi, aut sui parochiani curati, aut confessarii, si prudens est & sapiens. Idque tunc fieri licebit quando grauiore alie miserie pauperum non se oculis obiciat. Quando vero auctoritate prelati aliqua

sibi elemosyna ex ijs que debebat applicatur, vere fit eius dominus, neque ueniens in pinguiorem fortunam tenetur id amplius restituere. Per contrarias autem de compositionibus istis quas nuperime nominauimus, sine ne licita, ut Cruciate forma habet, nempe ut qui in certa debita contraxerit, certam soluens portionem liber fiat a reliquo debito. In huius responsione interrogationis illud tempero prima fide cauendum est, ne quispiam se ipsum seducat, arbitratus quidpiam certum incertum antequam diligens peragatur indagatio ad comperendum debitorem. Hoc autem supposito nulla esse videtur ambigendi ratio, quin si legitima adit causa, possit Summus Pontifex eiusmodi compositiones facere, quando quidem iure natura, ut dictum est illa bona sunt reipublice, que tunc in tales usus illis indiget. Quin vero ut proxime insinuabam, quando Reipublice necessitas esset aperitissima, rex quoque forte posset id facere. Tamen qui a Summo Pontifice iustior est elemosynarum iudex, neque causa, ita semper est euidens, ille ad eundem est, cuius auctoritate id fiat. Quod si quis arguat, ignotos creditores foriam non consentire id negatur, immo consentire videntur, quia illa habent pro amissa, & liberius quique ac gratantius contribuent centum que pro perditis omnino ducit, quam quatuor que habet in crumena. Et quamuis non consentirent, res publica id potest facere. Sed rursus arguis, quamuis illa Papa colligere possit, qua tamen habet facultatem remittendi partem? Respondetur quod itaquam legitimus iam tunc bonorum administrator propter ingruentem instantemque publicam necessitatem, ut facilius expeditusque fiat collectio, potest partem condonare ut reliquum soluat. Hactenus de iure. De facto nanque & executionis modo nihil loquimur. Aequitas enim iuris huius hanc est ut per eiusmodi compositiones tanta coficeretur pecunia publica que vel alia tributa vel bonam eorum partem posset excusare, idque sic fieret, ut non offretur iniquis sue iniquitatis aua, & tamen ex centum & quinquaginta argenteis que reipublice pauperibusque debentur, tantum colligere duo, ac remittere reliqua plus detrimenti offert pauperibus, quorum Papa est pater, rexque pauperum quod

Dubiū
D. Tho.

Scotus.

Richar.
Sententia
auctoris

Dubiū.

Caieta.

emolumentum in bonum pulicum conferat. Præterea præsentissimum creatur periculum istis coemptoribus & raptoribus ut huius fiducia nihil faciant quoscunq. passim defraudare. Atque idem periculum fit inde præsentis quod certi sunt tertio quoquo anno eiusmodi indulgentias proventuras. At vero bellorum frequentias quæ non tantum ab infidelibus nobis in dies ingruunt, huius inter alia nobis sunt causa, mali, ut in conquiritis, vndique subsidijs modum non permittat. Quocirca neq. nos in quem quam obloquimur, quia neq. nostra est auctoritas tanta neq. audacia. Sed tamen postquam ius probamus, admonere subinde cogimur fraudatores istos publicos, coemptores in quam ac negotiatores ne fiducia istiusmodi immodicè remissionis freti contrahere fraudibus pergant ad alienum, quod si fecerint, restituere non tudent. Nam qui propositum non habet restituendi quousq. veniat indulgentia, in peccato mortali se sciat persistere, quoniã habita restituendi oportunitate, per nullum tempus licet alienum retinere.

Ad quartum argumentum respondetur, vnumquemque de his quæ sibi propria sunt arctius stringi parentibus succurrere quam alijs, ea vero quæ aliorum sunt, potius illis sunt rependenda quam impendenda parentibus, nisi forsitan, ut ait S. Th. in casu necessitatis extremæ, in quo posset & deberet quisque etiam auferre aliena, ut patri subueniret. Contra hoc autem postremum verbum de tempore extremæ necessitatis dubia existunt nonnulla. Atqui ut inde exordiamur, ubi patentior est dubitatio ratio, queritur utrum debitore & creditore extrema necessitate coactis teneatur debitor creditori præ seipso succurrere, an potius sibi ipsi illo neglecto? Et quidem Scotus 4. dist. 15. q. 2. hac vitium distinctione. Si creditor in necessitatem prius incidit, tenetur tunc debitor illi solvere, si vero prius debitor, tenetur sibi providere. At qui ambo hæc membra adeo sunt certa, ut de neutro possit vllas dubitare. Nam etiam si nihil extrema patienti deberes, cogeres illi succurrere, & quando tu eadem necessitate triangularis, quamuis nihil tibi alius deberet, teneretur tibi. Quando autem simul eadem necessitas ambos occupat, tunc ait Scotus debitorem, vita propria posthabita debere creditori quod suum est, redde

re, quare homicida, inquit, esset, si sibi tunc, usurparet. Neque delunt alij quorum est Richar. qui in eius sententiam subscribant. Et ratio eius est hæc, quod cum ambo necessitate pares sint, hoc iure creditor debitorem superat, quod res illa necessaria, necpe cibis aut pecunia quam debitor retinet, ipsius est, scilicet creditoris. Et potuisset suam præterea opinionem inde suffulcire, quod in tali necessitate neuter posset ab altero, quod ei necessarium erat, eripere. Ex quo fieri videtur consequens, ut neque debitor tunc retinere id posset, quod alterius est. Idem enim esse videt ac si ab ipso id eriperet. Nihilominus contraria sententia non solum multo est probabilior, verum proculdubio completenda. In primis S. Thom. licet non id expresse asserat, insinuare tamen illam videtur, quandoquidem ab ipse vlla exceptione ait, quod casu extremæ necessitatis cuius debitor deberet præsidio esse parentibus, & a fortiori, sibi. Quare Caiet. eandem amplexus est sententiam. Ratio autem est hæc, ab illa Scoti diuersa. Ambo sunt necessitate pares, & possidentis condõ quæ melior semper est, plus debitori fauet, quam fauebat creditori rem sibi esse debitam, ergo sibi potius debitor consulere debet, saltem potest, quam creditori. Enimvero tam intime innatum est homini generalissimum illud rerum omnium desiderium, ac subinde ius seruandi sese, ut nulli quidquam tunc plus debeat, quam sibi ipsi. Quocirca siue per contractum licitum id ab altero acceperit, siue per furtum aut rapinam, siue in mora sit soluedi, siue secus, in summa quomodocunq. illuc alteri debeat, ius sibi retinendi natura ipsa concedit. In tali enim casu vniuersa e cant alia debita. Quare etiam si iurciurando te adhiinxisses solvere illa die, iure nature intelligebatur facta exceptio extremæ necessitatis. Et confirmat sententia hac ratio, ni fallor, manifesta. Iure nature ut dictum est, omnia sunt communia, sed iure gentium, rerum dominia diuisa sunt, ius autem gentium nequit extremæ necessitati præiudicium facere, atq. adeo illa præsentie, quantum ad vitium, omnis cessat vis peculiarium dominiorum, ac subinde debitorum. Quocirca etsi dominus prius in necessitatem illam extremam impigisset, qua ratione sub reatu homicidij teneret illi, quod debebam solvere. Si ta

Snia au
storis.
S. Tho.
Caietæ

TO
re
dus
III
13

- men non solui, & postea ego in eandem in-
 cidit necessitatem, iam nunc non teneor. Re-
 spondetur ergo, ad argum. quod facieba-
 mus, diuersam esse rationem, tunc rem pos-
 sideas quando extreme pateris, an alter qui
 simile patitur. Si enim ille possidet, tu non
 posses ille surripere, eo quod tunc surri-
 pere esset occidere, quia esset vera actio, qui
 vitam alteri directe adimis, ac si hominem
 strangulares. Quando vero tu possides, id
 est, penes te rem quomodocumque habeas, non
 agis, sed tantum cessas succurrere, cum possis.
 At vero non succurrere, cum possis, non est
 directe occidere, neque vero per accidens, nisi
 quando teneris succurrere, & in tali casu non
 teneris. Sic enim intelligendum est Ambro-
 sinum verbum. Quem paucere potuisti, si non
 paucisti, occidisti. Inelligitur enim quando
 non te aliud ius excusabat. An vero parente
 tuo ac tuo pariter creditore in eandem ex-
 tremam necessitate coniectis teneris potius
 patri quam creditori? arbitror problema
 esse in vitans partem probabile. Et qui
 dixerit, creditori bona quidem ratione tueri-
 tur. Nam solum illud ius, quod unusquisque
 habet se ipsum seruandi, videtur in tali casu
 usum alienae rei debitori vendicare. Qui ve-
 ro crediderit parenti potius, & ipse quoque
 pietatis officium praetere se sibi poterit. Na-
 fere idem est patris ac tuam ipsius vitam
 seruare. Sed tunc idem crediderim & vxo-
 re & filio. Nam ad fratres minime liceat
 idem pretendere. Vitium vero qui extre-
 ma suppressus egestate, rem in sumit, quem
 alteri vel antea debebat, vel sic arripit, de-
 bito absoluitur, an vero post ditior solvere
 nihilominus obligetur, decidere superest
 nam quod prorsus absoluitur, argum. est,
 quod si tunc ab altero eriperet, non tenere-
 tur. Ad hoc seite Scotus loco citato per hanc
 distinctionem respondit. Si ille virtute alius
 contractus rem illam ante extremam neces-
 sitatem debebat, non sit a restitutione im-
 munitis, sed si tunc accipiat, non sit restitu-
 tioni obnoxius. Et ratio est in promptu,
 quia est in extrema necessitate omnia sint
 communia, tunc qui cepit nullum contra-
 hit debitum. Nihilominus si debitum erat
 contractum, non est cur dissoluatur prae-
 dens vinculum, manebit ergo. At vero Ad-
 rian. in materia de restitutio, huiusmodi
 distinctionem non admittit, sed absolute
 tenet, illum qui extrema subditus neces-
 sitati, aliena cepit, pinguiori arripente fortu-
 na ad restitutionem teneri. Cui & sui affe-
 ctus non desunt. Quin vero eius opinio-
 nem corroborant. Et pondus suorum ar-
 gumentorum huc propendet, quod in ex-
 trema necessitate non omnia sunt commu-
 nia, quantum ad dominium. Nam alias
 qui tunc indigenti non succurreret, ad re-
 stitutionem postea teneretur, quod re vera
 non est credendum, eo quod succurrendi
 praecipuum non est iustitia, sed charitatis.
 Sunt ergo non aliter communia, quam ad
 usum, quod fieri videtur intransfatio vsu, re-
 nearis ad restitutionem rei. Secundo ar-
 guitur. Extreme indigenti abunde subie-
 nitur per rem mutuatam, nec ergo tenet
 simpliciter dare, atque ad eo qui rem con-
 sumit, subiectus manet restitutioni. Et ter-
 tio. Extreme indigenti non tenetur medi-
 cus suas gratis impendere operas, neque
 pharmaco polia sua donare pharmaca. Sa-
 tis enim est si solutionem expectent. Acce-
 dit & tex. can. si quis de fuit. Vbi habe-
 tur, quod qui propter necessitatem famis
 aut nuditatis aliena occupauerit, si postea
 ablatum reddiderit, non cogatur ieiuna-
 re. Vnde a contrario sensu colligitur, quod
 si non reddiderit, ieiunare cogatur. His ni-
 hilominus nihil obstantibus persistendum
 est in priori sententia, dum tamen recte ex-
 plicetur. In primis, quando res est parui
 momenti, omnes sententur nullam recte
 restituendi obligationem, sed si res qua ex-
 trema ille indiget, maioris est existimatio-
 nis, considerandum est sine ille simplici-
 ter indigens, nempe qui nullibi habeat vn-
 de solvere possit, an vero licet id hic non
 habeat forsitan habet alibi vel ei debetur
 hic enim non est censendus simplicitate
 indigens & ideo satis est si quis ei credito mu-
 tuet unde sua necessitati occurrat. Sola e-
 nim absoluta necessitas ius in tali casu ac-
 ciptendi alienum facit. Si autem sit simplici-
 ter indigens circa controuersiam esse de-
 bet, quod ille nulla manet obnoxius restitu-
 tioni, si rem qua indigebat in sumpsit.
 Enimvero licet ita sit, quod tunc solum
 sint omnia communia, quantum ad vsu-
 tantum, quia in his qua via consumuntur,
 ad vsu lege naturae sequitur
 dominium, ut puta si sit cibus, aut potus,
 aut pecunia, qui accipit, sit dominus. Et in
 hoc, si nos fallimur, contraria opinio suos
 decipit esse enim communia omnia quo-
 ad vsu, est quod tunc possit indigens res
 alienas

ARTICVLVS II.

Vtrum ille qui accipit, tenetur semper restituere.

alienas in sumere, ac si suæ essent. Atque adeo non tenetur creditor recipere, sed aliter tenetur gratis dare. Si vero res esset, quæ non vtu consumitur, tunc cessante necessitate tenetur illam reddere, vt si quis equo alieno vteretur vt periculum mortis effugere, aut si indigeret lecto tempore infirmitatis. Per hoc responderetur ad argum.

De medico, & pharmaco copola.

de medico, deque pharmaco copola. Porro namque si alter extreme indigeret sua opera vel sua medicina tenetur sub peccato mortali, licet circûstâtes tenerent nihilominus eodẽ legamine contribuere, si res esset adeo pretiosa. Tametsi in his medicinis subtrahendis non adeo sequens contingit culpa sicut in cibo, ac in alijs rebus, quia non ita esse solent necessaria, neque misericordiam vinculum obligat, vt morti pauperis admodum pretiosa medicina occurratur, tantave medici solertia. Quod autem ex c. si quis, de furt adductum est, nihil sane ad rem pertinet, planum quippe est illic mentionem non fieri necessitatis extreme, vt bene ait glos. sed leuioris. Ait siquidem text. Si quis propter necessitatem occupaue rit, &c. peniteat hebdomadas tres, & liquidum est quod cum in extrema necessitate alienum occupauerit, nulla sit culpa, nulla imponere ut penitentia.

SOLVTIO quinti argumenti in l. o. ga nos hinc transmitteret disputationem de restitutione bonorum clericorum, quæ non rite expenduntur, sed in malos vsus dissipantur, nisi latissimus esset de hac nobis habendus sermo, lib. 9. & 10. a quo ideo impudentium super sedendum est. Quod autem ad rem præsentem attinet trifariam prælati res ecclesiæ vsurpat. Vno quidem modo, si res illa non sibi deputata est, sed tunc res alteri pura capitulo. Et tunc qui res illas ab illo præfecto receperit, siue dono siue præcio, tenetur eas ratione rei acceptæ restituere vero domino. Si vero res ecclesiæ, quæ sub sua sunt administratione, vt si ex eplam ponamus fabrica, vel in alijs, alienauerit in consanguineos vel in alios, illis tenetur restituere, non episcopo, ne illas iterum dissipet, sed Ecclesiæ, vt in deposito sine vique ad futurum possessorem.

Tertiam postquam res ecclesiæ occupauerit.

Sed si penes illas se retinet & veluti proprias possidet, satis est vt animam illum deponat.

Post circumstantiam cui sequitur quis de qua sunt duæ quæstiuiculae. Prior huius secundi articuli est, vtrum vniversim qui accipit, quisquis ille fuerit, teneatur restituere? Et arguitur a parte negatiua. Restitutio (quod identidem repetimus) est æqualitatis constitutio, quæ scilicet ab eo subtrahitur qui plus habet, & ei apponitur qui habet minus. Vtu autem non tenebitur eandem restituere. Secundo, Nullus tenetur suum proderere crimen, secundum illud Chrysolomus. Non tibi dico vt te prodas, contingit autem quandoque vt debitor citra suam infamiam restitutionem facere nequeat, ergo tunc iugo restitutionis liberatur. Tertio, Vna res yna simplici restitutione contenta est, contingit autem nonnunquam, vt quam multi furati sunt, vnus in integrum restituat, ergo alij tunc ad nullam amplius restitutionem tenentur atque adeo non omnia qui rem suscipiunt ad restitutionem obligantur. In contrarium autem est quod ille qui peccat, satisfacere pro culpa tenetur, culpa autem vt ait Augustinus, non dimittitur nisi restituatur ablatum, ergo eidem incumbit restitutionem facere.

Distinctio.

Prima conclusio.

Quæstio hæc in materia restitutionis egregium obtinet locum. Ad quam ideo distinctione præmissa quatuor conclusionibus responderetur. In eo namque qui rem occupat alienam, duo est considerare, scilicet & actionem quæ eam accepit, & rem ipsam. Est ergo prima conclusio. Quicumque penes se rem habet alienam, ratione rei ipsius, quæ accepta est, tenetur eam dem vero domino restituere. Probat. Quicumque enim habet vltra id quod suum est debet illi reddere cuius est, hoc enim ratio iustitiæ commutatiue exigit, quippe cuius officium est æqualitatem inter eum constituere, qui minus habet.

De medico, & pharmaco copola. De quibus. Testis. postquam res ecclesiæ occupauerit.

TO
re
ibus
III
13

Accep-
tio tri-
plex.
Secūda
conclu.

habet, & cum qui plus. At vero acceptio ipsa triplex esse consuevit. Quandoque namque est iniuriosa nempe quæ invito domino, sit qualis est furtum & rapina. de quo membro statuitur secunda conclusio. Quicumque rem per iniuriam accepit, tenetur eandem ratione acceptionis restituere, etiam si illam iam apud se non habeat, sed forte sibi furto sublata sit. Probat. Quicumque alteri iniuriam intulit, tenetur eandem refarcire, etiam si nulla sibi fuerit inde lucri accessio facta, eo scilicet quod alteri vel famam vel honorem abstulit, ergo eadem ratione qui rem iniuste eripuit, quando quidem in te illa damnum dedit, restituere iure cogitur. Secundo modo. Actio illa citra donationem accipiendi iusta esse potuit, atque in usum & commodum ipsius qui accepit, ut cum quis rem suscepit mutuam, vel credito emptā. de quo subiicitur conclusio tertia superiori si milis. Quicumque hoc modo rem accepit, tenetur eam vel pretium restituere, non solum ratione rei acceptæ si apud se perseueret, verum & ratione acceptionis, etiam si illam qualitercunque amiserit. Conclusio est clara, nam qui alienam rem iniuste citra donationem in usum suum accepit, non solum propter beneficium acceptum, sed de iustitia obligatur illum indemnem seruare. Tertio modo. Acceptio etiam iusta esse potest ex voluntate domini, quæ tamē non vergit in utilitatem recipientis, sed in rem ipsius qui dedit. De quo adhibetur quarta eademque bimembris conclusio. Nemo qui ceu depositarius rem alienam seruat, tenetur ratione acceptionis illam restituere, sed ratione rei quam habet acceptam. Quare si citra suam culpā illam perdidit nulli restat restitutioni subditus, secus autē si magna sua culpa illa amiserit. Probat. prior pars contrario modo quam tertia, qui illo modo rem accipit, nisi pretio custodiæ suscipiat, vel aliter se seruare constrinxerit, non sit eiusdem rei custos ratione iustitiæ, sed ex gratia & beneuolentia, & ideo si absque sua culpa res perdat, non ipsi sed domino perijt. Secunda vero partis probatio est. Quod iure nature (ut regula habet iuris) qui causam damni dat damnum dedisse videtur. Quare si tua grauis culpa in causa fuit ut res periret, reus inde sit damni repensandi. Ut autē conclusiones istæ suo ordine examinentur, ex duabus priori-

Tertia
conclu.

Quarta
conclu.

bus regula cum primis colligenda hæc est. Omnis restōnis obligatio ex altero duorum capitum, enascitur, videlicet aut rōne acceptionis, et si rem non habeas, & rōne rei acceptæ quā habes, licet illam non acceperis. Quare si accepisti & habes, utroque es fūculo colligatus. Nōmine autē acceptionis quæcunque actio intelligenda venit per quam damnum dedisti, aut iniuriam irrogasti, etiā si nihil faceris lucraus, ut si incendisti alienas aedes, aut contumelias es. Quo sit rursus, ut quocunque res in tuam potestatem venerit, iuste aut iniuste pretio aut gratis, cum primum rescieris, esse alienam, teneris dño reddere non solum charitatis iure, sed etiam iustitiæ. Ut si ab illegitimo possessore, v.g. a latrone, vel furto, vel dono, vel mutuo, vel in depositū acceperis, vel pretio emeris, reperto domino tene is illi conferre, nisi ius tibi forte fauerit præscriptionis. Probat. cōclō. Duobus tantum medijs, q. s. diximus rem legitime possideri, scilicet domini voluntate, aut legis permisso. quocunque autē ab illegitimo possessore rem susceperis neutra istarum carū interfuit, quia neque verus dominus annuit, nec lex concessit, nullatenus ergo dominium nactus es, atque adeo reddere dño cogaris. Quod si non feceris, cum sine tuo magno detrimento ut supra diximus, id exequi possis, sed illegitimo reddideris possessori, restitutioni manes obnoxius, quandoquidem de iustitia tenebaris. Crederim tamen in hisce restōnibus accidere posse ignorantiam iuris, quæ si excusaret à culpa, excusabit subinde à restitutione. Haud enim tenetur plebeius quisque has iuris subtilitates scire. Et ideo qui n. qui à latrone receperit ignorans, & bona fidei eundem reddiderit, non est in conscientia restituere cogendus. Exceptim præterea ius præscriptionis, quoniam postquam emptionis tui vel aut donationis, qui legitimus est, rem bona fide, iusto legis tēpore possedisti, licet tibi postea innotuerit esse alienam, immunitus es à restōne. Secus, si furto eam sustuleris, quia sp. caruisti titulo, ideoque nunquam præscripsisti. Ratio hinc tñ dubitandi exurgit, quidnā hic rei nō sit intelligendū virtū. I res ipsa precise, an vero sit fructus. Et loquamur, exempli gratia, de illo qui non ratione acceptionis, sed solum ratione rei acceptæ tenetur. Ermi fundū a latrone qui mihi fructus tulit, utrum teneat etiam fructus

fructus restituere? Ad hoc responderetur per regulam iure solennem, ac celeberrimam. Quicumque solum ratione rei acceptæ restitutioni subijcti, tenentur rem, seu id quod illius habet, & quicquid quo per ipsam factus est dñior, restituere, non tamen illud quod bona fide consumpsit per quod non est factus locupletior. Regula est iuris. ff. de penit. h. red. l. Item veniunt. § prater hæc. qua regula ait gloss. nullam esse veriore. Et l. sed & si. l. eodem titulo. Exempla gratia, teneris restituere fructus aui alieni, non solum quos habes, sed quos illi consumpsisti visibus, in quibus nisi illos haberes fructus, alios insumpsisses, deductis tamen expensis, & laboribus. Sitamen illos ideo consumpsisti, quod v. g. amplius fundus tibi donatus est, cuius donacione ductus statum mutasti, & splendidius vixisti, tunc sane non teneris, nisi eo quod alias consumpturus eras. Pari modo si vestem sericam a latrone emisti qua ratione illam vsu amiseris, cum alias non indueris serico, non teneris, nisi ratione vestis, quam indui solebas. Similiter si donato tibi a latrone equo vsus es non in necessarijs casibus ad quos equum, vel emisses, vel conduxisses, nihil pro vsu teneris restituere, quia non est factus locupletior. Secus autem si eius operas locasti, quibus factus es dñior, tunc enim deductis sumptibus in reliquum teneris. Pari modo si furtiuas cæsas inuitatus a latrone bona fide insumpsisti, in nihilum postea teneris, nisi domi eras aliquid insumpturus. Ex quo fit, quod si rem illam, quam ab illegitimo possessore bona fide accepisti, citra magnam culpam tuam amisisti, nulli manes restitutioni subditus. Vice versa, si rem furtiuam quam dono receperas, pretio vendideris, teneris postea idem pretium restituere, ut pote per quod factus es dñior. Intellige autem si factus es locupletior ex re ipsa: nam si ex tua industria id tibi accreuerit, ad illud restituendum non perstringeris? Vt si pecunia aliena negotiando tuam auxisti substantiam, de solo capitali teneris. Per hæc ergo de cæteris conijcto. De illo autem, qui per iniuriam rem alienam retinet, alia est ratio, tenetur quidem de damno emergente, & de lucro cessante, ut sub titulis de furto, & de vsur. iterum videbitur, atque de omnibus fructibus quomodo cumque illos con-

sumpsit. Non autem de illo lucro quod per suam industriam per furtiuam pecuniam acquisierit, ut locis citatis locupletius monstrabitur. Contra hanc autem decisionem est argumēt. illum qui rem a latrone bona fide emit, non teneri gratis reddere vero domino. Dicitur enim est articulo præcedenti, ratione rei acceptæ neminem ad restitutionem cum magno suo detrimento obligari, nemo ergo tenetur sine sua culpa si. cundum conscientiam dispendium pari pretij, quod expendit. Si furto inquam, vel mutuo, vel dono accepit, bene quidem, de emptore autem alia esse videtur ratio. Ob hoc fortè non dectur, qui abietur licere, tunc emptori rem latroni reddere, ut pretium recuperet, nihilominus id falsum est. Licitum quidem ei est, si fieri potest, latronem conuenire, & capere a quo pretium potest sit rem eum facit reddedi legitimo domino. Quod si nõ faciat, ad restitutionem obligatur, ut supra dictum est. Et confirmatur hæc veritas Nam si latro disparuisset, ut comparere non posset tunc qui rem emit, debitor esset domino eique in foro iudiciali compelleretur rem cum iactura pretij exhibere, quod ut supra diximus signum est teneri illum de iustitia, ob id autem quod reperiri latro possit, idem dominus nullum ius amisit, ergo etiã tunc tenetur domino. Et confirmatur. Nam si in foro iudiciali compertum esset illum emptorem, post quod certo sciuit rem esse alterius domini tradidisse latroni, conuinceretur domino soluere. Quocirca, quando diximus non teneri possessore rei aliena, ratione solū rei acceptæ restituere cū suo detrimento, intelligitur de illo detrimento, quod ab alio timeret, videlicet quo impeditur ipsa restituendi actio, nõ autem de iactura, quã ipse fecit emedo. Quicunque. n. sibi videat, dum emit sciens illo periculo emere, ut si res aliena sit, pretium amittat. Quid autem iuris si ille qui a latrone rem mercatus est alteri bona fide vendidit, vtrum scies postea esse alienam, contractum teneatur rescindere, reddereque pretium suo emptori, & re domino? Apparet. n. nõ teneri quando quidem neque tenetur ratione acceptacione quippe cum neq; ipse rem accepit, nec fraude vendidit, neq; ratione rei acceptæ,

Arg. cõtra.

Dub de vidente bona fide rem a latrone emptam.

De rei...
nõ per...
iniuriã...
re aliã...
nõ...

siquidem neque eam habet, neque per eam factus est ditior. Supponamus enim tantum vendidisse quanti fuerat mercatus. Nam si plurius vendidit, haud dubium quin illum pretij excessum teneatur domino reddere, eo quod pars illa rei penes se est. Argum. sane est, quod posset multos decipere. Nam si res illa, ut supra diximus, primo emptori citra suam culpam fuisset furto sublata, vel bona fide consumpta. taliter ut non esset factus ditior, in nihilum teneretur. Cum ergo bona fide vendidit, idem apparet iudicium. Nihilominus respondetur, quod etsi domino eiusdem rei non maneat obligatus, ut argumetum conuincere videtur, tamen tenetur emptorem suum indemnem seruare. Et ideo cum sciat nullum in eum transtulisse dominium, sed iure restituendi periclitari, iure cogitur suum ei restituere pretium. Perinde ac si à latrone vitrum pro pretiosa gemina magno emisisset, eodemque pretio bona fide rursus venderet, sciens namque tum postea rei falsitatem, teneretur contractum rescindere ex quo sequitur, quod si emptor ille secundus non comparat, neque vllus sit metus, quod sit ab illo exigenda res illa, tunc ille qui bona fide illi vendiderat, licet tunc sciat fuisse alienam, ad nullam restitutionem tenetur, quoniam a domino rei liber est, postquam nec rem habet, nec factus est per eam ditior, & alteri nullum dedit damnum. Horum instar censendum de illo est, qui bello iniusto res depraedatus est, bona tamen fide, quia putabat esse iustum. Tunc enim sciens postea non fuisse iustum, tenetur illa restituere, quibus factus est ditior, non autem edes, quas incendit, aut animalia quae occidit. De negotiatoribus autem, qui crebros fecerunt contractus, quos legitimos esse censebant, postea vero intelligunt fuisse usurarios, virum satis eis sit illa praecisam pecuniam restituere, quae per usuram lucrati sunt, an vero et illam, quae rursus negotiatione eiusdem pecuniae acquisuerunt, sunt qui dubitant. Apparet in eis pecuniam usurariam cum lucris esse restituendam, illo adducti simili, quod res aliena cum fructibus est restituenda. Sed absque dubio satis est, si usurariam pecuniam restituant. Nam cum pecunia de se non sit fructifera, sed per negotiantis industriam nulla a rebus adduci potest similitudo, quae per se fructificans. De hoc autem rursus lib. 6.

Atque haecenus de primis duabus conclusionibus. In tertia vero exiguum latet dubium. Designabatur enim secunda acceptationum species, quando quis iuste quidpiam recipit in suum proprium commodatum, & vium, & mutuuum, & assertum est tunc ratione acceptationis etiam si res citra culpam perdat, necessariam esse restitutionem. Apparet tamen contrarium esse cap. vnicuique, de commodat. ubi habetur, quod qui sine sua culpa commodatum perdidit, ad nihilum tenetur. Res tamen est facillima. Commodatum quippe, & mutuuum distinetur, si ad nomina spectes, quod illud restituendum est in propria specie, ut si equum, vel vas commodato receperis, quae visu non consumuntur, mutuuum autem non est necesse in eadem specie restituere, ut si pecuniam, aut vinum, aut grana mutuo receperis, quae visu consumuntur, satis est reddere pretium. Reale tamen discrimen est, quod rei commodatae non transferitur dominium, sicut rei mutuae. Et per hoc detegitur spiritus legis. Rem namque tibi commodatam non debes ratione acceptationis, quandoquidem non es eius constitutus dominus ob id quod sine culpa tua perit, non tibi, sed domino perit, sicut si penes ipsum deperisset. At vero commodationis iure tenens, etiam de leui culpa, ut textus ait, non quidem in totum, sed in partem pro ratione culpa. Et quod de accommodato dicimus, de locato quoque intelligitur. Nam si mihi, vel domum, vel equum locasti, quae inquam in comitatu vtriusque utilitatem cesserit, si tamen res sine mea culpa perditur, nihil debeo. Illi enim se periculo locator subijcit, teneor tamen de leui culpa, in partem, & de graui, in totum. Quando vero res tibi mutuatur, quia dominus eius constitueris, ratione acceptationis efficiaris restituendi debitor. Quare licet citra tuam culpam pereat, tibi qui dominus es, perijit onere quoque ad eo restitutionis non exoneraris. Atque hinc commode transitus fit ad quartam conclusionem de deposito, nempe quod depositarius non tenetur rem restituere, si citra magnam suam culpam illam amiserit. Itaque leges habent, & de deposito. Itaque inter accommodatum & depositum differentia est, quod commodatarius tenetur de leui culpa, eo quod in suum commodatum rem perierat, atque adeo de iustitia tenebatur eam custodire. Depositarius vero non nisi de magna, quia non in sua utilitatem

Solutio
dubij.

De praedat
belli
iniusti.

De

De

De

De

De

De

De

De

De

statem illam custodiebat, & ideo solum
 charitatis beneficio tenebatur eam serua-
 re. Intelligentus ergo est depositarius,
 ut supra diximus, qui mere est deposita-
 rius, hoc est, qui non pretio se obligavit
 custodire, nam huiusmodi custos etiam
 sicitra suam culpam rem perdat, de iusti-
 tia tenetur, sicuti qui contractu assicura-
 tionis, periculum mercium subit. Quod
 autem magna culpa eum obliget, ratio est
 quod causam damni dat, & ideo Iuriscon-
 sulti appellant eam latam culpam, & aiunt
 talem tenere de dolo. Dubium autem est,
 quanam culpa dicatur leuis, quæ vero gra-
 vis. Et quidem primo aspectu videtur cul-
 pa leuis illa, censei, quæ apud Deum ve-
 nialis est, atque illa grauis quæ apud ipsum
 est leuifera. At vero non est isto Theolo-
 go more differentia hæc pensanda, sed
 iuri dico, secundum humanum arbitra-
 mentum. Crediderim namque in foro cõ-
 scientiæ leuem culpam coromodarij nõ
 obligare eum ad restitutionem, nisi sit mor-
 talis apud Deum, nam à venialibus vix ho-
 mo liberari potest, quare propter illas nõ
 est homo tanta pena plectendus aut mul-
 tatus, sed sicutur arbitratu humano &
 iuri dico leuis, respectu alterius, qui in de-
 positario cumulatori requiritur, ut con-
 demnetur. Hæc autem omnia existiman-
 da sunt secundum iudiciale forum, cuius
 sententiæ in conscientia standum est.

Ad primum igitur argumentum respõ-
 sum est, quod qui tenetur ratione acceptio-
 nis, non solum æqualitatem tenetur face-
 re quia plus ipse habet, sed quia aliter ha-
 bet minus. Quocirca etsi quomodo docun-
 que rem amiserit, debitor nihilominus ma-
 net. Secundum argumentum exquirebat,
 quomodo sit faciendâ ab eo restitutio, qui
 secreto delicto rem usurpauit alienam, nõ
 ille non se tenetur prodere. Ad quod D.
 Thom. nil amplius respondit, quam quod
 tunc id per confessarium secreto peragi de-
 bet. Si autem illo fieri non potest secre-
 to modo, quid tunc faciendum supersit,
 nil respondet. Caietanus autem arbitra-
 tur nunquam eum periculo famæ necessa-
 riam esse restitutionem. Haud autem suã
 vniuersalem regulam superioi quaestione
 plane ac plene arbitror esse confuturam,
 immo vero prudenti discretionẽ videndum
 est, vtrum pretium famæ cum iniuriã & dam-
 no quod datum est, conferas, ac perinde

iudices aliqua sit faciendâ famæ iactura,
 ut restitutio fiat, tum præcipue, quando
 res pendet, & (quod aiunt) in seipso est,
 ut possit recuperare. Dubium autem in-
 ter Doctores vulgarissimum est de adul-
 tera quæ non hum filium marito supposuit,
 vtrum si prodere teneatur, ne legitimos
 hæreditate defraudet? Multa enim tam
 Theologi doctores in 4. dist. 15. quam iur-
 is interpretes eademque varia de re ista
 commentantur. Extat enim casus in capem-
 officij, de peniten & remisso. Et quidem
 vt à tertioribus rem aucupemur, operepre-
 tium est distinguere. Aut enim mulier il-
 la, vel dorem vel bona alia habet propria,
 eademque libera quibus damnum compẽ-
 sare possit vero hæredi, & tunc communis
 confessio est, quod nequaquam se infama-
 re tenetur, sed satis est alia via restitutionẽ
 facere. Si vero non habet vnde restituar,
 tunc subdistingendum. Aut enim credit
 se reuelando profuturã, aut secus, si enim
 nil ipsam prodesse speratur, certissimum
 est, nullatenus teneri, quoniam opus van-
 um, neque opus est charitatis neque ius-
 titiæ, quare temeraria esset tunc illa infamatio,
 quia frustranea, sed reputanda illa
 tunc mulier est, ac debitor, qui non est solu-
 uendo. Aut nihilominus Scotus eadem di-
 stinc. q. 2. q. 2. debet tunc quantum potest fa-
 cere, vt hæreditas spurio filio nõ obueniat,
 vt puta cõsulendo ei religionis ingressũ.
 At vero de iustitia non est cur ad hoc te-
 neatur. Si vero putat se profuturam, quia
 nothus filius ei fidem perhibens hæredita-
 tem recusabit, vel forte probare taliter po-
 terit vt in iudicio faciat fidem, tunc si id po-
 test sine aliquo detrimento aut vitæ aut fa-
 mæ, constantissimum est teneri, si autem
 non potest sine periculo famæ & honoris
 Scotus tunc huc inclinât, quod non tene-
 tur, & Caieta. in sua perseverans regula, id
 certo asseuerat. Adrian. vero 1. q. de resti-
 tutione censet, nempe ipsam teneri
 cum detrimento famæ. Attamen iudicio
 meo (si vilius est ponderis) per prudentiam
 libranda est tunc adulteræ famæ cum iac-
 tura, quam vetus hæres facit. Si enim præ-
 tiosior est multo famæ mulieris, alias nobi-
 lis & honesta, quam hæreditas, quæ forte
 tenuis est, consulendum illi est, vt taceat.
 Si autem hæreditas contra maioris estimat-
 ur, nempe si est illustis maioratus, & illa
 non est tanu nominis, deregere se tenetur
 saltem

Dubium de adul-
teta.

Distin-
ctio.

Scotus.

Scotus.
Caiet.
Adrian.

Scotus au-
ctioris.

Dubium

Ad pri-
mum

Ad secũ-
dum

Scotus

TO
tre
13

saltem sub mortis articulo, ut periculum homicidij non subeat. Ceteris tamen paribus, melior est conditio legitimi heredis. Hoc tamen contra quam Adrian. cen'et, arbitror. Aut enim ille nunquam esse desperandum quin adultera rem detegendo prodesse possit, & ideo plurimum in hanc partem inclinandum esse, ut se prodatur. Ego vero contrarium pro meo tenui capto crediderim, videlicet, nunquam eiusmodi detectionem quidquam prodesse, nisi tunc quando evidens est tempore conceptionis ab fuisse maritum, aut quando probari alia via possit tunc non fuisse ab illo cognitam, ut habetur l. filium ff. de his qui sunt sui vel all. iur. Nam spurium nullam tenetur matri, quamlibet iuranti adhibere fidem, sed in iudicio existimandus est legitimus, ut eadem iubetur lege. Neque suam alleganti tarpitudinem v'la debetur fides, ob idque vix offerri potest necessitas, ut ipsa se teneatur infamare. Nam in casu praedicto evidenti, non opus est sua confessione & in alijs nihil prodest. Tametsi & hoc non est in praesentia silentio praetereundum, quod tam vehemens esse possit matris persuasio, ut adulterinus filius credere intus mente conuincatur, & tunc licet in foro exteriori sibi adiudicetur hereditas, crediderim nihilominus secundum conscientiam teneri a se illam abdicare, nam tunc sententia fundatur in falsa praesumptione. Neque in contrarium virget argumentum, quod si quis mihi legasset centum, credens me esse suum filium, sua tamen leuitate deceptus, vel ab alio citra meam culpam, ego possum iure optimo illa possidere. Vnde a simili videtur colligi, quod licet relatione matris ego sciam me spurium, si pater mihi sua bona reliquit, possum possidere. Haud inquam argumentum solide urget, neque adducit simile, quoniam in illo allato casu ego non fui per iniuriam causa illius ignorantie, in nostro autem praesenti, pater non sua me sponte heredem instituit, sed lege coactus, nimirum putans me esse legitimum. Et ideo quod legis vigore agit, nil mihi suffragatur, scienti non esse legitimum. Grauius autem existit dubium, an teneatur eadem adultera etiam cum periculo mortis se prodere. Ad hoc Innocent. Hostien. & Panormitan. super dicto capit. officij, incunctanter negant illam teneatur adultera, nam reuelando, periculum animarum

excitati, puta mariti, qui de eius hece mestabitur. Atqui secundum communem legem rationisque ordinem ita indubie econtendendum est. Nam, ut supra diximus, vix non est pro restitutione temporalium bonorum mortuo offerenda. Nihilominus egregium extraque ordinarius casus contingere potest, ut aliud forsitan consulendum esset. Et nimirum si regnum aliquod aut praefatissima domus silente adultera ad alienos deberet transire, vix posset aut deberet eiusdem adulterae conscientia pacari, si res esset certa, quod esset omnino suo testimonio profutura, nisi se etiam cum periculo vitae proderet, dummodo prius nullus non lapsus esset motus, ut tale periculum caueretur, nam peccatum mariti ipsa non tenetur citra tanta iniuria veri heredis evitare. Capitulum ergo officij citatum ad haec applaudit, quae dicta sunt. Delatum quippe illic est ad Pontificem, mulierem quandam sterilem, veritam ne mariti hereditas ad alienos transmigraret, sese grauidam finxisse, alienumque pro legitimo supposituisse marito filium. Consultus est go innoc. an deberet abolitionis beneficio gaudere atquequam fraudem detegeret, affirmando respondet scilicet absolendam. Et subditur exemplum de adultera, cuius quia similiter est agendum. Cognitum enim in Pontifex, aut quod nihil esset reuelando profutura, aut quod ibi forte periculum mortis immineret, aut quod non erat egregius casus in quo deberet se pro hereditate infamare, eo praeteritum quod cum maritus legitima careret prole, non offerebatur tantum periculum, si effectus filius succederet. Iubetur nihilominus, ut competens illi satisfactio per confessionem iniungatur. Sed molestior atque vtriusque virgentior fuit mihi semper impiaentium dubitandi ratio de adultero, nempe de illo, qui ex aliena vxore prolem instituit, vtrum teneatur tum eius marito caestituere, quae in alendo educandoque suppositio filio expendit, tum etiam legitimo heredi eam, qua defraudatur, hereditatem. Pugnat enim a parte affirmatiua hereditas, quod ipse causam aliquam illius dedit a parte vero negatiua quod ipse non supposuit filium marito. Faciamus enim cum nunquam mulieri suasisse, ut marito de re illa deciperet, dicens esse suum. Ad hoc igitur pro capto nostro respondeo.

Nota.

Quando adulterinus tenetur a se hereditatem abdicare.

An cum periculo mortis se prodere. Ad hoc Innocent. Hostien. & Panormitan. super dicto capit. officij, incunctanter negant illam teneatur adultera, nam reuelando, periculum animarum

mus, adulterum huiusmodi non tanto re-
stitutionis vinculo illigari, quanto adu-
teram, de qua falsi sumus, præsertim si ipsa
sua sponte in adulterium consensit. At quo-
rem à prima linea exordiamur, si soluta
mulier cum duobus cõuerfetur, neuter eor-
um tenetur credere ex se habuisse in vte-
ro. Imò licet Petrus suū esse credat, & Paul-
us eū suscipiat, & nutriet, & dicit, non tene-
tur Petrus rē derogere, quicquid alter, vel
sua leuitate, vel mulieris impostura deceptus
est, neq; ipse eū decepti. Pari ergo fere
iure se potest aduiter defendere, ne credere
adducatur suū esse filiū. Haud. n. scit an aliū
secū illa admiserit, que. n. unū recipit, absq;
iniuria credi potest alium pariter admittē-
re. Quocirca, vt lege, Licius. scriptum est, ff.
de condit. & demonstrat. nemo cuius patris
filius sit, satis probare potest. Hæc ergo
prior est ratio cur aduiter non visque adeo
restituere teneatur, sicut adultera. Postē-
rior vero est, quam proxime faciebamus:
nam etiā si de facie, vel alia via ei constite-
ri prolem esse suam, tamē ipsa non suppo-
nit marito. Enimvero etiā fuerit causa
remota, quia adulterium commisit, ipsa
tamē sibi vidisset, postquam sua sponte fuit
adultera, quid sibi esset de suscepto filio di-
sponendum. Quocirca si domi nutrit, sibi
imputeretur. Re vera non planè video cur
aduiter ad aliquam de iniuria teneatur re-
stitutionē. Nihilominus adiecerim, quod dum
certissimum est, filium genuisse, potens que
est aliquam facere, aut marito, aut hæredi
compensationem, aut filium citra pericu-
lum, atq; scādam nutrire, tenetur id ob
honestatem, ac decentiam facere. In tertio
argumento postulatur regula modi resti-
tuendi, dum plures in idem furtum conue-
niant. Denim Thom. solū respōdet, quod vno
restituente ceteri non tenentur dominio, sed
illi pro rata qui restituit. Indiget hoc ta-
men ampliori. explicatioque responsio,
quippe quod nō simplex, sed multiplex est.
Attamē quia articulo proximo eadē regref-
sura est materia, illic exactius decidetur.

ARTICVLVS III.

Utum illi etiam qui nihil acceperunt,
restituere teneantur.

DE circumstantia, quis, non solum exa-
minare oportet vtrum quicquid ac-

cepit, restitutionis lege teneatur, verum
etiam, virum & ille quoque qui non acce-
pit? Arguitur enim a parte negatiua. Re-
stitutio, quædam pœnæ species esse vide-
tur, pœnæ autem nemo subditur nisi ratio-
ne culpæ, ergo qui nihil accepit, nihil de-
bet. Secundo. Lex restitutionis non exigi-
t, vt plus refundatur, quam fuerit sublatum,
si autem qui nihil accepit, nihilominus re-
neretur, vsu venire posset, vt auctior, quam
fas esset, fieret restitutio, tum quod sæpe
plures eum qui accepit, vel consilio, vel fa-
uore iuuant, a quibus ideo pluries deberet
fieri restitutio, tum etiam quod nonnun-
quam dare id damnnum conueniunt, quod
re tamen dare non possunt. Quare si tunc
necessaria esset restitutio, conferretur alte-
ri, quod non fuerat ei sublatum. Tertio. Si
ille, qui non accepit propterea quod aliquam
dedit causam restitutioni esset obnoxius,
pari modo, & qui iniuriôsæ acceptioni non
obstat, dum potest restituere cogere ut.
Hoc autem falsum est, qui nemo propter
seruandam rem alienam tenetur se pericu-
lo obijcere, & tamen sæpè se obijceret, si in-
latrones proclamaret, aut illis se contra op-
poneret. In contrarium tamen est istud.
Rom. i. Digni sunt morte, non solum qui
faciunt, sed et qui consentiunt facientibus.
Enimvero si consentientes digni sunt pœ-
næ, pariter & alij quomodolibet iuuantes.

Ad quæstionem quatuor conclusio-
nis respondetur. Prima sit generale cæte-
rarum fundamentum. Quicunque causa
est iniustæ acceptionis, ad restitutionem te-
netur ratione eiusdem acceptionis, licet
nullatenus fuerit acceptæ rei particeps.
Conclusio iam supra probata est, vbi osten-
dimus ex duplici radice oriri obligatio-
nem restituendi, scilicet ratione acceptionis,
& ratione rei acceptæ, qui autem caus-
sa est acceptionis, sit eiusdem reus. Secun-
da conclusio. Nouem modis accidere po-
test, vt quis sit acceptionis causa, qui hoc
veru explicari solent.

In iusto consilium, confansus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obitans, non ma-
nifestans.

Numerus quippe iste hisce distinctioni-
bus colligitur. Bisariam potest esse quis
caussa, vt alter quid agat, vel accipiat, vide-
licet directè, & indirectè. Et quidem dire-
ctè tripliciter, videlicet ex parte acceptionis,
mouèdo, scilicet ad ipsam vno quatuor
modo-

1. concl.

2. concl.

Distin-
ctio.

modorum, nempe præcipiendo, consentiendo, & factum laudando. Secundo modo ex parte accipientis, nempe quia ipsum quis ad se recurrentem receperat, aliove modo fouet, ac protegit, quod vno recursum nomine significatur. Tertio id modo contingit ex parte rei acceptæ, nempe dum eiusdem furti, vel rapinæ particeps sit, vel maleficii socius, & hoc significatur voce, Participans. Indirectè verò quis dicitur esse causa, cum quem impedire potest, ac debet, non impedit. Et hoc tripliciter, scilicet quia præcipere cessat, aut ne faciat consulere, vel quia auxilium quo obistere posset subtrahit, vel factum occultat.

3. concl. Tertia conclusio. Ex his nouem modis quinque genere suo ad restitutionem obligant. Primus scilicet, ac potissimè Iussio Enimvero qui iubet, princeps causarum est, ac subinde præcipue restitutionis legi se subdit. Secundo loco est illius consensus, sine quo res non fieret, vt si domus custos furem intus admittat. Tertio, recursus, qui enim latronum receptor fautorque est, & protector, magnam damni causam dat, quippe quibus latrones potissimum consili, suam nutriunt audaciam. Quarto, qui vel in crimine, vel in præda participat. Ac denique quinto, ille qui cum obstrare deberet, non obstat, vt princeps, aut eius minister, sanè qui in hoc tributa stipendiaque recipiunt, vt malefactoribus Republicam expurgent. Conclusio hæc pro suis omnibus partibus vnica ratione innititur, quod isti omnes iuxta tenorem primæ conclusionis verè sunt actionis causæ.

4. concl. Quarta conclusio. Ex alijs quatuor recens is casibus non semper restitutionis vinculum emergit, eo quod non perinde, atque superiores in causam actionis su perueniunt. Qui enim consiliū præstat, non semper est actionis causa, sicut neque ille, qui adulator, & laudar. Quare nisi quando causa verè extiterint, non sunt restituendi debitores. Pariterque de mutuo, qui dum res sit, non clamar, & de non manifestante postquam factum est sentiendum, quia non semper manifestare tenetur. Ad examen autem accuratius hanc conclusionem descendentes, primum circa basilarem primam conclusionem exploremus, quoniam sit actionis causa sentendus. Et quia id dupliciter contingit, scilicet directè, atque indirectè, de ambobus dicamus modis, idque a participantibus

exordietes, in quibus, res est clarior. Ad hæc namque illa quaestiuicula de concurrentibus cum fure, quo Syluest. in verb. Restitutio, §. cum quibusdam Iurise. super e. fuerit dignum, de homicid. alludit, hanc sibi habet regulam per suam, quod ille tantum sit acceptationis causa, sine quo illa non fieret. Vnde isti inferunt quod si fur nihilominus sine vilo socio facturus erat furtum, ille quem sibi adiunxit, non tenetur in solidum, sed pro parte, qua sibi obuenit, quia non fuit alteri cum furti. Addit autem eorum interpretes Adria quod si alter non erat nisi cum aliquo socio facturus, licet absque isto fecisset cum alio, nihilominus iste comes tenetur in solidum, quia vere est causa. Sed profecto nulla isti probabilitate tueri se possunt, quod bene Caetera. hic ante nos agnouit. Sequeretur enim in primis eadem ratione, quod si quis plures habens seruos, quo sibi essent ad nutum obsequii paratissimi, copiam illorum homicidium aut furtum iuberet facere, quod per se ipse paratissimus erat facere, vel si seruus videns herum iamiam scelus adornantem, cum sua sponte præuenisset, tunc patror ille sceleris non teneretur in solidum, neque in partem, quoniam herus per se solus fecisset, quod tamen concessu absurdissimum esset. Quod autem consequentia concedenda sit, patet. Nam perinde est ut pro alio facere, quod ipse per se iamiam erat facturus, ac si cum ipso tali casu concurras, quare si concurrentes non tenentur, certe nec faciens. Igitur sine alter cum quo Petrus concurrat, facturus fuisset sine illo cum alio, quia sine comite non fecisset, si ne omnino esset absque vilo socio facturus, nihilominus. Petrus si concurrat, tenetur in solidum. Quare in huiusmodi moralibus euentis non requiritur illum, qui ad restitutionem tenetur fuisse causam sine qua res non fieret. Quocirca nulli regula ab huiusmodi negationibus sumenda est, quod sine socio fecisset, sed ad affirmationem tantum perspicendum est, nempe vt quicumque ceu causa efficax cum altero concurrat, vt vnã efficiunt causam, censetur causa, vt tenetur in solidum. Id quippe ratio naturalis ostendit. Dum enim duo ignes eidem adiuuati veniunt ut passio, licet vterque per se illud exurere, nihilominus dum simul coeunt, vterque est causa. Idque inde præcipue constat.

natur, quod in foro iudiciali nulla auditur eiusmodi exceptio, si aliter esset facturus necne, sed utique in solidum condemnatur. Cum ergo leges obligent in foro conscientiae, sic secundum illas de conscientiae securitate iudicandum esse. Praeterea, conditionales istae nihil ad mores attingunt, v. delicta neque virtutes augent, neque attenuant peccata. Forlan domus quam diruisti castra statim erat, & quas destruxisti legetes, turbo statim trahes erat euulsurus, nihil te tamen a restitutione liberat. Atque eo lem pertinet illud Matthaei: Necesse est ut ueniant scandala, sed vix homini per quem scandala veniunt. Quamuis scandalum per alium venturum esset, ille tamen solus per quem venit in culpa est. Ratio ergo qua percipiendum est, an aliquis sit alteri auxiliaris causa, haec sola est, si fecit aliquid quod alicuius esset momenti ad rem pertinentis. Obuios noctu habuisti fares, quibus ad mouenti bus muro scalam tu quoque illam tetigisti, nihil tamen ex te illud pendebat, nam ipsi iam faciebant. Non es ergo secundum conscientiam causa censendus. Si curi neque vsurarij famulus quis qui non aliter quam tangendo vel seruando pecuniam est causa, quia nihil moraliter loquendo illud ad rem attingit. Illi autem qui sunt eorum agentes, qui scilicet contractus peragunt & negotia tractant, verè sunt causa, vt lib 6. patebit. Dixerim, dum ambo vel dum plures coeunt in vnam causam, nam si seorsum exempli gratia, furati sunt vnus scilicet vnum scutum, & alius postea alium, & sic ararium expilaserunt, nemo tenebatur in totum, vt habetur lege, Vulgaris. ff. de furtis. Contra hanc tamen sententiam aduersarij obijcere nobis possunt verba eiusdem legis §. qui furti. quae etiam habentur lege, ita vulneratus. ff. ad le. Aquil. nempe quod si duo aut plures simul ansem trabem, aut signum, aut quid vis aliud ponderosum furtum important, quod singuli baiulare non possent, tunc vnusquilibet tenetur in solidum actione furti. Ex cuius contrario sensu eliciendum videtur, quod si singuli totum portare possent, nemo tenetur nisi pro parte, nempe quia nemo videtur totum capere voluisse, sed partem. Respondetur non hanc esse textus mentem, imò contrariam. Studuit enim Iuriconsultus

tacite obiectioni respondere. Inimvero dum pondus singuli portare non possunt non singuli, sed collectim omnes sunt causa. Ne ergo quis inde eliceret non singulo, sed omnes simul teneri pro rata ad restitutionem, exit obuiam Iuriconsultus admonens singulos nihilominus teneri in solidum. Quare licet quisque per se portare possit, arctiori vinculo teneatur quisque in solidum. Ecce ergo de participante in crimine quomodo sit causa, teneaturque in integrum. Nam si non in crimine, sed solum in praeda bona fide participat, iam supra dictum est, non teneri nisi ratione rei acceptae pro eo quod habet, & factus est ditior. Et per hoc de militibus censendum est, qui bello iniusto simul domum depraedantur. Nam etiam si singuli per se id facerent, immo mallet vnusquisque solus domum aggredi, vel duo, vel tres quia non pluribus indigent auxiliariis, nihilominus quotquot, ceu vna manus, eam expoliant, tenentur in solidum. Neque contrarium, quidquid alij dicant, assertum tutum est. Dubium autem restat de illis, qui non simul vt vna causa, sed distinctim manum damnum dederunt, quomodo culpa labem, restitutionisque obligationem contrahant, si adeo minutim furati sunt, vt nulla eorum actio fuisse peccatum. Exempli gratia. Singuli transeuntium diuersis diebus prope vineam acceperunt duos aut tres racemos, tandem vero totam illo modo premature vindemiarunt, vtrum postea singuli in integrum ad restitutionem teneantur? Videntur enim sic teneri, quia si restitutio sub poena excommunicationis tunc praecipitur, tenentur ad illam sub reatu mortalis culpe, cum tamen si nullus teneretur nisi pro sua parte, nemo peccaret mortaliter non restituendo, quia rem tam paruam furati non est mortale. Respondetur eiusmodi furatiuncula non fuisse peccata mortalia, neque propter damnum quod postea ingens emerit, vilius actio fuit facta mortalis. Nihilominus cum postea ratione enormis nocimenti restitutio sub poena excommunicationis praecipitur, quicumque sub poena peccati mortalis tenetur vel respondere, vel soluere id tantum, quod accepit. Quare qui partem suam soluerit, non tenetur se prodere. Quod si arguas, excommunicationis cominatio.

Dubit.

TO
tre
iuras
DIII
13

Quid
aliquis
facit
causa.

Argu
causa.

Soto, de Iust. & iure. Bb nem

nemo non esse licitam nisi pro peccato mortali respondeat id esse per se verum ratione culpæ, secus autem ratione emergentis damni, quando sit graue. Hactenus de causa directa. Ad hoc autem quod quis indirecte sit causa, quam vocat, etiam per accidens, tria sunt requisita. Primum, ut malo non obstat. Secundo, quod obstatere possit. Tertio quod obstatere teneatur, ut 1. 2. q. 6. art. 3. D. Tho. cum Arist. docuit. Ad hoc enim quod alterius actio mihi in directe fiat voluntaria, requiritur, quod cum debeam impedire, non impediam. Nauis quippe gubernator dum illam seruare potest, quæ sub sua est cura, causa est eius submersionis. Atramen si altera quæ sibi commissa non est, submergatur, licet ei potius sit succurrere, non censetur eius naufragij causa. Quin vero adde non satis esse, ut malum quod non cohibes, cohibere debeas, ut restitutionis nexu interuenias, sed requiritur ut ad id te iustitia obliget, nam solum charitatis præceptum, ut sæpe in superioribus admonuimus, ad restitutionem non obligat. His igitur præhabitis, examinandum restat discrimen quod tertia quartaque conclusione positum est, nempe quinque causarum species ad restitutionem obligare, reliquas vero quatuor, minime. Videtur enim neque iubentem neque consentientem semper ad restitutionem esse cogendos, quia non semper sunt efficax causa. Respondetur ergo, per prædictas conclusiones illud discrimen. S. Thom. duntaxat constituisse, quod est per se cui ideo non obstat, quin & illa, quandoque non obligent. Exempli gratia dictum est participantem in crimine, hoc est cum alio concurrentem per se teneri, nihilominus, quando non est efficax causa, non tenetur. Similiter iubens per se quidem est causa mortua, immo omnium potissima applicans ministrum ad opus, nihilominus nonnunquam contingere possit ut iubens nihil ad rem faciat. Primum, quando non sublequitur damnum. In his enim omnibus hæc est infalibilis regula obseruanda, quod ubi te vera iussio, & consilium, & reliquæ causæ non sortiuntur effectum, licet peccatum committatur, nulla tamen oritur restitutionis obligatio. Item, quando aliter se est certus rem facere, & in procinctu est operis ut impedi non possit. Tunc qui diceret. Abi ergo

& fac, non esset causa efficax quæ ad restitutionem obligaret. Secus, si iubendo moueret. Prudentia enim hoc perpendendum est. Nam etsi nequam meus seruus esset homicidium facere, nihilominus si ego qui impedire possem, iuberem, aut iubendo quodammodo mouerem, non sum à restitutione liber. Pari modo receptum per se sonat causam. Neque obstat quin vere sit causa, licet alius receptasset, ut dictum est. Sed tamen si illa receptatio non esset efficax causa, qui tantum hospicio recipio latro nem, neque illum moueo, immo dissuadeo, neque quidem furti participio, & sunt circum multa diuerioria paratissima illum recipere, non sum in foro secreto conscientie condemnandus. Similiter iudicandum de contententibus & non obstantibus, & tacentibus. Si enim non possunt obstatere, vel de iustitia non tenentur, non sunt causa. Quapropter illi cui ex officio incumbit, ut princeps & prætor, contentiens in malum & non obstant semper est in causa, & tenetur ad restitutionem. Pariter famulus, qui custos est domus, vel ex qua latro exit ad firandum, vel quam adit, si contentiat, siue vnus ut exeat siue alter ut intret, vere cum est, nam de iustitia tenetur resistere. At vero si vicini domum latronibus impeti vides, aut a furibus perforari, licet non obstitas dum possis peccas quidem grauius, contra charitatem, nulli tamen secundum conscientiam, te subiugas restitutionis iugo. Si autem quispiam prauo animo faciat, nempe quia odio vicinum habet, cuius ideo nocumētum gratum ei est. Richardus & quidam ex Summistis arbitrādi eiusmodi hominem teneri. Melius tamen Scotus & reliqui negant, Persistendum nanque est in illa superius asserta regula, quod sola contaminata charitas, nisi iustitia violentur necessitatem restitutionis non inducit. Immo veto censuerim, quod etiam si lato tunc in flagranti delicto munus vicino offerret, qui de iustitia non tenetur inclamare, ut taceret, non fieret ille secundum conscientiam restitutionis reus, tamen si foro exteriori propter præsumptionem condemnaretur. Dico non fieri reum in conscientiam si non pecuniam furto subleuauerit, sed aliud pretium reciperet. Et ratio est, quia iste non facit contra iustitiam, sed duntaxat contra charitatem. Quinimo est si po-

De iube
te & co-
sentiēte.

stet interrogatus sit priuatum ab eo qui dâ
num accepit, an latrones vel vidisset vel
audisset, non tenetur de iustitia responde-
re. Secus, si interrogetur à iudice, tunc enim
si negat, ad restitutionem tenetur, vt se-
quenti libro sub titulo de restibus, dictu ri
sumus. Ad hunc ordinem restituendi re-
ducuntur illi, quorum culpa aut damnum
datur aut irrogatur iniuria, vt extra de in-
iur. & damno dato, cap. fina. iubetur. Vn-
de Exod. 21. Si quis aperuit cisternam in
quam bos aut asinus cecidit, reus damni
est. Cui consonat l. qui foucas. ff. ad le. A-
quil. Et Exod. 22. Si egressus ignis inuenit
spicas, &c. reddet damnum qui ignem
succenderit. At vero de alijs causis
speciebus, nempe de illo qui malefactorem
laudat, de quo alio, qui consultat, ai. D. Th.
non semper ad restitutionem obligare,
quia non semper sunt efficaces causæ. Ve-
rum tamen de consiliario dubium se offert
non dissimulandum, vtrum scilicet qui
minus consultat malum ad illud euitan-
dum quod nocentius est, laqueo restituendi
innotetur? Vides latronem pretiosum
equum furantem, quem nullatenus co-
hibere vales, consultis vt strigoso alio mi-
noris pretij sit contentus, vtrum tenearis
illum restituere? De iure quidem & culpa,
an vlla scilicet sit minus malum contulere,
quando ad obuiandum grauiori necessa-
riam medium iudicatur, libr. 6 sub titu de
vfur. disputaturi sumus, atque in illam par-
tem propensuri, quod nulla sit culpa, im-
mo sit quandoque virtus. Modo autem
quidquid sit de culpa, dicendum de res-
tutione existimo ad nullam prorsus con-
siliatorem teneri. Id quod & Adrian. meri-
to opinatur, nam consulere minus ma-
lum, non est consulere simpliciter malum,
sed comparationem illam quæ habet rati-
onem boni. Neque intentio tunc fertur
in malum quod minus est, sed in hoc quod
est minus impedire. Quare non solum est
nocuum, immo est commodum. Et hoc
profecto ex communi animi consensu pa-
tet. Quis enim eiusmodi hominem ad res-
tutionem obligaret? Quia vero neque
rei dominus talem restitutionem reciperet
quippe cuius negotium optime gestum
est. Inelligenda enim responsio hæc est,
quando tam res minoris pretij quam res
maioris, eiusdem sunt domini, nam tunc
sua a vilius alterius iniuriam rem eius ser-

uas. Etenim si ad euitandum damnum,
quod Petro datur, consultis vt minus de-
tur Paulo, citra dubium teneris, quando
quidem illum læsisti. Circa hanc totam
materiam disputandum hic fuisse quis co-
gitet, quomodo teneantur aut fures aut te-
stes lecieta debita detegere quando sub ge-
neralis excommunicationis comminatio-
ne præcipitur? Sed tamen de hoc libro
proximo quæst. 6. & 7. latius habendus est
sermo.

Primum igitur argumentum iam satis
solutum est. Haud enim ille tantum qui in
scelere princeps est, delinquit, verum &
quisque illum vel iussu mouent, vel con-
sensu, vel consilio, vel alia quacung. ope
iuuant, & ideo homines eodem restituti-
onis modo complicantur. Circa solutionem
autem secundi notandum est, quod dum
plures ad idem damnum aut iniuriam con-
currunt, ille præcipue ac præ omnibus qui
princeps fuit, & alios mouit, resti-
tuere obligatur. Præcipue inquam, quantum ad
culpam, hoc est grauius, peccat, si non re-
stituatur, siue iussor fuerit siue quomodo-
cunque aliter, mouens. Nihilominus illo non
restituente, singuli, vt dictum est, tenentur
in solidum. Illo autem vel quouis alio re-
stituente ceteri non amplius, tenentur ve-
ro domino, sed illi. Indiget hoc tamen,
vt supra insinuauius, amplior explicatio
ne. Vbi notandum est, quod non eodem
modo ceteri complices tenentur primo re-
stituente, quo omnes antea tenebatur do-
mino, nam illi debitores erant, non solum
ratione rei acceptæ, verum & ratione acce-
ptionis, etiam si rem iam non haberent, re-
stituente vero nihil rationis acceptionis de-
bent, quoniam ab illo nihil acceperunt,
sed ratione rei acceptæ scilicet pro ea par-
te qua quisque potius est. Sint igitur, verbi
gratia, latrones tres quorum primus paxi-
tentia ductus, totum restituit, tunc clarum
est nihil alios in conscientia debere domi-
mino, postquam ei redhibuit quod ei
fuerat ablatum, & ad penam non tenentur
nisi condemnati. Vtrum vero, ceteri teneā-
tur prorata ei, qui restituit, distinguendum
est. Si enim eorum quilibet partem præ-
dæ potius est, citra dubium singuli tenean-
tur pro sua præcise parte. Quo fit, vt si ille
qui restituit totum insumperat, reliqui ni-
hil illi debent. Si vero ille nullum furti per-
ceperat fructum, sed abus vel alij, ille qui

Ad pri-
mū arg.

Ad secū-
dū arg.

Vtrum qui debet, statim restituere teneatur.

consumpsit debet ei totum ratione rei acceptæ. At vero si nulli eorum quidpiam ex illo damno dato ac creuit lucri, neimpe quia diruerunt domum, aut quam eripuerant prædam proiecerunt in flumen, ne ca perentur, tunc etiam discernere oportet, an ille qui restituit, alios proius sic adduxerat, ut sine suo persuasione illi non fecissent, & tunc existimauerim, ut hic ait Caietanus, reliquos nihil ei debere, quia non ratione rei acceptæ, postquam nullum per ceperunt fructum, neque ratione acceptio nis, quia ille fuit tota causa. Tameñ & hoc negandum non sit, quin si ille abique focionum comitatu rem non aggredere tur, teneantur etiam de aliqua portione. Si denique omnes sua sponte sese sceleri obulerunt, tunc singuli aliorum debent primo restitutori singulas tertias partes. Ex dictis colligitur solutio alterius dubitacionis, vtrum duobus qui furtum commiserunt in solidum obligatis possit dominus alteri remittere, & ab altero totum exigere? Planum enim est id in præiudicium restituentis non posse. Si enim totum ab vno extorquet, facere non potest, quin alter teneatur restituenti pro rata, modo exposito. Si ergo alterutri donare libuit, debuit tanto minus ab altero extrahere, quam tum alteri condonauit.

Caieta.

Solutur
aliud
dubium

Ad ter-
tium.
Dubium.

Ad tertium demum responderetur, illam, qui non de iustitia, sed ex charitate aut resistere malefactori tenetur, aut eum prodere, neque teneri, ut diximus, se periculo obijcere, neque si non resistat, restituere cogi. Secus autem de illis, quibus ex officio incumbat, ut iam explicatum est. De illis autem forsan sciscitari pergis, vtrum ad id etiam teneantur cum periculo mortis? Vt si prætor noctu latronibus domum inuadentibus occurrit, vtrum teneatur illos aggredi etiam si aggressu ipso periclitetur ei vita? Videtur enim ratio id postulare, cum istis ex officio incumbat custodia. Sed nihilominus respondeatur pen sandum esse damnum, & cum periculo conferendum. Haud enim semper teneantur prætor quocunque casu obijcere morti vitam, sed vbi detrimentum reipublicæ id exposcit, & ipse iustum recipit stipendium, & vbi citra temeritatem potest obijcere.

Postrema restitutionis circumstantia est tempus, de quo idcirco queritur, vtrum statim teneatur quisq. restituere? Et arguitur à parte negatiua præcepta affirmatiua non obligant pro semper, ut aiunt, sed præceptum restituendi est affirmatiuum, ergo non obligat nisi occurrente temporis circumstantia, atque adeo non semper. Secundo Nullus ad impossibile obligatur, sed accidit, quod qui debet, non statim potest restituere, ergo tunc non tenetur. Tertio. Restitutio est actus virtutis, tempus autem est vna circumstantiarum, quæ sunt ornamenta virtutum, sit ergo, ut quemadmodum reliquæ circumstantiæ non sint lege designatæ, sed per prudentiam relinquuntur determinandæ, ita neque lex sit, ut statim fiat restitutio, sed quatenus licet per prudentiam vbique definitum. In contrarium est, quod eadem est ratio generis restitutionis, quæ in aliqua eius specie opus autem mercenarijs statim reddendum est, iuxta illud Leui 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsq. mane. Ergo omnis in vniuersum restitutio illico faciendæ est.

Ad questionem vnica respondetur conclusionem. Vnusquisque tenetur quam primum sibi fuerit possibile, vel restituere, vel reponere inducias ab eo, cuius inter est peccare. Probatur conclusio. Quemadmodum rem alienam furti perire, peccatum est contra iustitiam, ita & eam inuito domino detinere. Nam similiter impeditur eius usus, qui finis est dominij, in peccato autem remorari neq. per nimum tempus fas est, imo licere esse in peccato, implicatio est contra iustitiam, vnde Ecclesiasti. 2. 1. Quasi a facie collubri fuge peccatum, est ergo res aliena, vbi primum ad fuerit possibilitas, restituenda iam supra, questione præcedenti, præceptum 2. explicuimus quemadmodum præceptum restitutionis, quam formam habeat affirmatiuam, ut hic in solutione primi articuli S. Tho. nihilominus negationem includere nõ retinendi, quæ ad illam reducitur quæ est. Non furaberis. Et hac ratione non perinde atq. alia affirmatiua præcepta aliquæ sunt circumstantiæ repositæ, puta, ut fiat quando oportet, ut honorare parentes, immo restitutæ etia negatiua, omne excludit ipse ac

Reponit
quomodo
statim
restituendum.

Dubium.

Reponit
quomodo
statim
restituendum.

subinde nullam permittit moram. Vnde Paulus vtunque coniunxit, Reddite omnibus debita, & nemini quidquam debeatis. Illic ergo, si lubet, reuile. Ex quo fit, vt hoc quod dictum est, statim aliter de actu mentis interno intelligendum sit alterque in extremo opere arbitrandum. Nam quantum ad internum propositum, cum primum in mentem cuique venerit, in debito esse rei alienæ, proponere debet habita oportunitate resti uere. Quoniam si doctore Augustino, non dimittur peccatum nisi restituatur ablatum, absque tali proposito nulla esse potest vera penitentia. In actu vero exteriori id quod est, statim non est iudicandum mathematicè, quasi in puncto indiuisibili, sed moraliter ac ciuilitè. Dum enim in lecto tibi iacenti, aut ad mensam recumbenti occurrit te aliquid debere, non iure perfringens statim surgere, sed expectare potes absque fraude & dolo opportunitatem, quæ transecta incipies esse in mora, ac subinde in culpa. Quod si arguas, ergo habet hoc præceptum circumstantiam temporis, sicuti cætera affirmatiua. Negatur consequentia. Nam materia honorandi parentes, aut audiendi Missam, non semper occurrit, & pariter contingit in actibus fortitudinis, & in præceptis misericordie, & ideo non obligant pro semper sed secundum prudentiam arbitranda in illis est circumstantia temporis. In materia vero restituendi semper existit necessitas per legem posita, sed quia requiritur actio, quæ lubro fieri non potest, permittitur opportunitatem expectare. Ad perspicacitatem autem rei euidenciam quaeritur, quo sensu intelligendum sit restitutionem esse statim necessariam. Potest enim esse duplex scilicet, vel quod si necessitas ad excusandum à priori peccato, vel quod sit necessaria sub reatu noui peccati. Et quidem in primo sensu nulla est controuersia, quin sit statim necessaria, vt modo dicebamus, quantum ad propositum. Enimvero sicut qui in proposito persisteret furandi, semper esset in peccato, sit & qui sciens se habere alienum, non statim proponere restituere. Quod inde autem confirmatur, quod si dominus statim peteret, statim redere teneris. Præterea, quod si non statim esses reddere obligatus, eadem ratione neque teneris cras neque postredie. De hoc

ergo sensu nulla restat dubitatio. Sed tamen de altero est dubium. Et arguitur quod fur verbi gratia, propter peccatum quod eripiendo commisit, recens quocumque momento committat quod restituere non proponit. Diximus enim quæstione precedenti præceptum restituendi esse distinctum à prohibitione furandi, quod patet tam ex obiecto, quam ex forma. Nam prohibitio furandi est prohibitio mali, præceptum autem restituendi, est iussio boni, est enim bonum restituere, sicuti & satisfacere. Quare Christus affirmatiue dixit, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari & Paulus. Reddite omnibus debita. Ex hoc ergo arguitur. Hoc præceptum est affirmatiuum, cuius circumstantia est, statim, ergo quocumque momento tenetur quis id proponere, aut tale continuare propositum. Alias nouum semper erit peccatum omissionis. Ad hoc, concessio esse distinctum præcepto, vt loco citato expositum est, respondetur primum, præter peccatum furandi dum sit, non illico committi nouum omissionis, si non fiat restitutio, illud tamen ipsum continuo crescit, quando maior est restituendum mora. Etenim, quod non statim committatur peccatum omissionis, patet primum, quia non protinus debet homo, immo neque uorali et loquendo semper ad peccatum attendere, tum etiam quod quantum attendat, si continuat antiquum propositum retinendi, illud impedit contrarium restituendi, atque adeo non est aliud nouum peccatum omissionis boni propositi, quam sit illud continuationis antiqui. Et confirmatur hoc quia neque Deus tenetur homo statim sub reatu noui peccati mortalis per penitentiam satisfacere, sed manet in priori reatu. Quo tamen peccatum crescat, liquidum est, cum quod peccatum eo peius quo diuturnum, tum etiam quod damnum semper in dies datur maius ac minus domino, quippe quæ vsu rei suæ diutius tenet priuatum. Quin vero tanta esse potest restituendi mors, vt sit de necessitate confessionis. Nam licet peccatum continuatum, in esse naturæ non mutet speciem, tamen in genere moris grauiter augetur, sicuti augeri potest ex parte obiecti. Qui enim decem milia ducatorum furatus est, non legitime confitetur, nisi quantitatem exprimat. At vero grauittatis augmentum nõ sit per

An peccet nouo peccato qui nõ restituit, cũ potest.

Paulus.

TO
tre
ibus
III
13

quecunque momenta. Perparum enim refert, si rem detineas duas tresve horas aut certe dies, nisi grauis sit domini necessitas, Petrus quidem de Plauda in 4. dist. 15. q. 2. ait, quod qui per annum retinet alienum, arguitur peccat, licet vnum sit induratum peccatum, quia si pluries identidemque per annum pluribus actionibus id furaretur. Nam in priori casu semper est in peccato, at in posteriori, aliquando cessat. Attamen quamuis hoc probabilitate non careat, contrarium tamen est probabilius. Primum, quia, vt modo dicebam, non quecunque horaria aut diurna habitualis continuatio auget culpam augmento notabili, tum etiam, quod illiterari multiplicatque conatus ad furandum, peiores esse videntur, quam habitus continuatio, que saepe ex delicia & negligentia contingere potest. Secundo nihilominus addiderim, quod quoque nouum committi peccatum contra preceptum restituendi, quatenus affirmatiuum est. Primum scilicet quoties proponis non restituere, ille enim actus prauus est. Mox, quoties creditor legitime petit. Immo vero dum eum vides graui premi necessitate. In his inquam casibus nouum peccatum est non restituere. Post hac proxime sequitur, vt videamus an liceat, quandoque restitutionem differre, de hac enim re varia apud Doctores inuenias. Multa enim hic pensanda sunt antequam id permittatur. Et quidem Scotus in 4. dist. 15. & aliorum plerique pro regula habent, quod vbi debitor absque ingenti detrimento suo restituere nequit differre eam possit. At vero prudenter quidem imprudentiarum distinguere mihi videtur Caius de detrimento triplici. Si enim detrimento id appellaueris, quod ingens substantia est restituenda, nihil hinc prorsus iuuat vt proroganda sit restitutio. Alias melior esset conditio eorum, qui a alienum ingentius per iniuriam contraxerunt, quam qui minora debent. Secundum detrimenti genus est lucrum, quod debitori cessabit, si rem soluat. Et re vera neque hoc excusat quo minus illico sit faciendi restitutio. Nam nemo ius habet lucrandi aliena pecunia inuita domino. Tertius ergo detrimento- rum ordo est damnum emergens, nempe si qui centum debet, restituere non potest, quin plurimum insuper dispendium faciat, quin scilicet merces vilissimo pretio intempestiue distrahat, aut domum fundumve vendat vnde viuat idque cum maiori iactura, quam sitas quod alteri debet. Atque hoc est, ratione cuius, si quando horum est differre licet restitutionem. Et ratio inquit Scotus est, quia dominus male debet ingens damnum debitori cauere, quam vt sibi debitum restituatur. At vero hac causa non prorsus rem conuincit, quoniam nemo tenetur iuri suo cedere ad euitandum alterius damnum, nisi extrema necessitate, aut tam graui, vt videret id, quod habet porrigere, & ideo graue debitoris detrimentum non iure restringi creditorem solutionem expectare. Ratio ergo si vlla est prolatandi tunc restitutionem, aliunde sumenda est, inde videlicet, quod debitor pro illo temporis articulo non est simpliciter soluendo, quia mortaliter, quod fieri nisi cum tanto detrimento non potest, non reputatur possibile. Quin vero pluribus est vestienda circumstantiis tunc prorogatio, vt sit iusta. Animaduertenda enim in primis est acceptio furtive iniqua an iusta, nam si per latrocinium aut per vfuras, aliaue iniurias debitor ille in are est alieno, profecto quaecunque circa extremam necessitatem patiatur detrimento, tenetur illico restituere etiam si statum perdat. Hoc enim non est de suo statu calere, immo in suum ab illo descendere, qui non erat suus. Si autem per acceptionem iustam debita contraxit, tunc etiam existimandum est, quia via in pauperiem incidit, nam si citra suam culpam aliqua eum aduersa fortuna sua nudauit bonis, facilius indulgenda illi est restitutionis prorogatio. Atque id demum etiam librandum, an creditor senesc, dilationem possit, an vero etiam ipse inopia laboret. Nam citra extremam necessitatem melior est multo creditoris conditio quam debitoris. Vnum hic autem solum non arbitror, quod Syluest. verbo restitutio. §. 5. affirmat, quod, bona eius venia non crediderim. Ait enim inquam, quod in huiusmodi arbitrands casibus deferendum est i confessorio. Quod opinionem Directoris sequutus, affirmat, videlicet si creditor non vult restitutionem expectare, & debitor induci non potest ad restituendum, statim, tunc inquit, sacerdos potest eum absolueret, si cautionem capiat, quod certo post tempore soluet. Et ratio inquit

Paludā.

An liceat restituere differre.

Caieta. egregia distin.

quit est; quia tunc vtiliter gerit creditoris negotium, nam si poenitens non absolueretur, forsitan ille nunquam debitum suum recuperaret. Et adducit legem soluendo. ff. de neg. gest. & alias nescio quas autamen regulae haec, quod vtiliter geratur creditoris negotium, licet in foro exteriori iuuet, tamen in conscientia nulla est. Sacerdos namque non est inter creditorem ac debitorem sequenter, aut creditoris procurator, sed nomine Dei conscientiam expurgator. Et ideo in hoc tantum debet esse intentus, ut secundum causas & merita, quae modo explicabamus, perdatat debitor sit soluendo necne, nam si soluendo est nullatenus inuito creditore est absolvens, nisi restituatur, quamvis periculum imminet ut nunquam sit restitutio facienda. Ipse enim poenitens sibi viderit. Potest tamen accidere, ut satisfiat, si per partes statim temporibus restituatur. Quin vero, vice versa, in casibus implicatis & iure dubij non est necesse, ut semper poenitens confessario auctoret nisi doctrina polleat. Ex his ergo facile colligas in quam aperto versentur periculo, immo in quam manifestario iaceat peccato, qui restitutionem vsque ad mortis articulum protrahant. In primis enim hoc certum est, quod quicumque pro comperto habet si aere grauari alieno, & non habet propolium restituendi vsque ad mortem, licet firmissimum illud habeant tunc restituendi, aut restitutionem in testamento praecipendi, peridurat in peccato mortali, neque est absolutio beneficii donandus. Et ratio est, quia habita opportunitate, per nullum tempus licet retinere alienum inuito domino. Quare si subita fuerit morte correptus, qualis vt plurimum eiusmodi hominibus accideret solet, in statu discedit damnationis. Et idem est censendum de illis qui ambigentes an id quod habent, alteri debeant, nolunt superstitere illis vna in iudicio decernere, se satis ducunt, si proponant in testamento id heredi suo demandare. Atque idem omnino de illis iudicandum, qui sub mortis articulo, cum ipsi peccare possit restitutionem facere, id reuertunt, arbitantes satis esse id haec edibus iubere, quoniam illi re vera ratio habent syncerum & candidum animum restituendi, nam qui tunc non restituunt, indicium apertum perhibent, quod neque si dixissent restituunt, atque adeo restituendi in

tenio non illis est nisi condicionali, si moriantur, quae profecto ad poenitentiam non sufficit, Atque hoc potissimum periculum magnatibus imminet, quorum testamenta nunquam, aut vix nunquam haec redes complent, sed satis se fecisse arbitrantur, vt quam restitutionem auis patri, & pater sibi testamento praecipit, eandem ipse alijs recentibus onustam, filio iubeat, quam ipse postea committat nepoti. Nescio ergo an hic sit legitimus illius verbi euangelij sensus, impossibile est diuitem intrare in regnum caelorum. Primum igitur argumentum satis solutum est, vbi exposuimus praecipitum restitutionis includere negationem, ratione cuius restitutio prorogari non potest. At perinde soluitur tertium. Haud enim eodem modo praefinitur circumsstantia temporis in restitutione, atque in alijs praecipit affirmatiuis. Secundum autem est, quod nonnullas secum affert am biguitatis. Conceditur namque ad impossibile neminem obligari ideoque qui tunc non potest, ius habet prorogandi, & qui nullatenus potest, omnino est absolutus. subdit autem D. Thom. quod debet nihilominus debitor aut dilationem petere a creditore, aut omnino remissionem. Contra hoc autem statim se offert argumentum, quod eiusmodi inops nullatenus teneatur, nam impossibilitas cum in conscientia absoluit. Quare licet creditor remittere abnuat, tamen ipse non tenetur amplius facere, superuacanea ergo est illa postulandi cerimonia, Respon detur, D. Th. non sentire id esse necessarium quando impossibilitas est patens. At vero quoniam rarissime est ita liquida, salubre consilium est, vbi quidpiam dubitationis superest, illo vti remedio. Interrogas autem quoniam cautela necessaria est, vt qui remissionem efflagiat, tutus in conscientia maneat. Respondetur vnicobrevissimo verbo. Ea prioris, vt remissio sit vere libera, itaque requiritur, vt sit libertissima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis interstus aut fraudis. Si a creditorem decipis, aut persuades minus debere, quam debes, aut non tanta te aequitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multo egestate, comprimi quam praemeris, donatio non est libera. Aut si aliquid comminaris, nisi tibi remittat, aut licet non comminaris, id tamen subsignifi

Ad primam arg.

Ad tertiam arg.

Ad secundam arg.

D. Tho.

Obiectio contra S. Tho. Dilutio Interrogatio Solutio.

TO
re
ius
III
13

cas, pariter est coacta. Idque cauere, quam maxime debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamen illa, quam aliqui scrupulosi putant esse necessaria, ut scilicet debitor pecuniam prius in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nam praequam quod raro accidar, ut debitor eam habeat, ut bene adnotauit Caieta. praefens autem & oculos fascino refolet, & animas subinde mutare. Pensanda ergo sunt rei circumstantia, ut remissio sit libera. Postremum hic denique dubium est de hac impossibilitate, quando scilicet restitutio arbitranda est impossibilis. Quod est querere, utrum debeat homo in quamcumque necessitatem citra extremam adigi, ut restituat. Nam quod in extremam nemo sit iniuriendus, non est qui ambigat, quoniam (ut supra diximus) in tali necessitate omne debitum cessat. Sunt autem, qui astruant, citra illam in quamcumque esse debitori descendendum, ut soluat, ita ut debeat etiam ille qui est nobilis manibus laborare. & si opus est, etiam mendicare. Quia ut nemini citra extremam necessitatem fas est alienum rapere, ita neque alienum retinere. Attamen quia haec moralia sunt, civili more sunt arbitrandae. Perspicendum inquam in primis id, quod nuperrime dicebamus, quibus modis, & artibus fuerint debita constituta. Nam qui per iniuriam, videlicet per latrocinium & fraudes illa fecit, profecto ad inopiam redigendus est. Qui vero bona fide negotia contractabat, neque ganeis & susibus atque immodicis pompis sua dilapidauit bona, sed restante fortuna fictus est non soluendo, non est in a' rig. de cogendus. Neque si nobilis est manuales operas debet exercere, neque mendicare satis est, ut vilis viua & abiectus, deniq. misere atque omnem deponat pompam, nam etiam in tali necessitate non posset aliena rapere, non inde sequitur, ut nequeat particulam illius retinere, ut viuat, quod bona fide acquisiuit, vltimum autem miserorum remedium, quod leges miserabile ac flebile vocant, est, bonis credere. De quo seiscitatur quis forsitan, utrum tuta conscientia possit

quisque bonis credere, idque à republica permitti? Ad hoc cum eadem profusus distinctione respondendum est. Etenim qui negotiationes subdole & vase vel ingreditur vel exercet, re vera non essent permittendi. Sunt enim qui cum nihil in bonis habeant, credito vndique cotradunt, vnde fidem aliquam sibi arroget, & (quod ipsi vocant) creditum Neq. ea fraude contenti, viuere laute atque in dies lauius per seuerant. Qua ratione as alienum ingens conflant, quo postea pressi in sacrum ali- quod se recipiunt. Hoc profecto pestilentissimum est latrocinij genus, neq. essent isti à republica ferendi (ut lib. 6. iterum dictum sumus) sed ceu latrones plectendi. Qui autem bona fide negotiantur, sed calamitose sunt in pauperiem reiecti, optima conscientia possunt legum beneficio viui, ne carceribus absumantur, ob hoc enim beneficium instituta est ceremonia cedendi bonis ut habetur l. 1. C. qui bon. ced. poss. Ac subinde possunt licite illa retinere, quae sibi leges permittunt, puta instrumenta sunt artis, quotidianaque alimenta, & mensura, atq. annua, ut habetur l. qui bonis. ff. cod. titu. Est enim habenda ratio, ne egeant, ut sancte cauetur l. in condemnatione. ff. de reg. iur. Quocirca etsi bona aliqua postea lucentur, quae quotidiana victui sibi sunt necessaria, retinere illa possunt, quando quidem eadem lex. Qui bonis, iube non esse illis vendenda. Vtrum vero veniens ad pinguiorem fortunam teneatur secundum conscientiam restituere, forte dubitas. Apparet namque per illam ignominiam, legi, ac subinde creditoribus satisfecisse. At vero leges ipsae eandem dubitationem abstergunt, decernentes omnino tunc teneri, nam beneficium illud ea tenus (ut dictum est) ius suffragatur, ne carceribus sint intrusi. Vide l. 1. citata in C. Qui bonis, inquit cessant, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati. Et l. cum & filii. cod. titu. si quid pinguius postea eis accesserit, hoc iterum vobis admodum debiti potest à creditoribus legitimo modo auelli idemque l. is, qui bonis 2. cod. tit. sancitur.

Caieta.
Dubitatio.

Dubij
sub
motio.

Cedere
bonis
quando
liceat.

FINIS LIBRI QUARTI

FR.